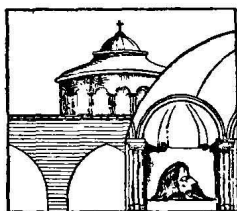

ՍԻՈՆ
Կրօնական Գրական
Բանասիրական

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ. ԵՐՈՒՍԱԿԷՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ
ԵՐԶԱՆ 1960

17.
ՏԱՐԻ

«سِيُون» مجلة أرمنية شهرية، دينية، أدبية، ثقافية، للغة والبيان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	Երես,
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	
— Ս. Արքուդյա ճարձհի Պատրիարքը՝ Ամեն. Տ. Եղիշե Արքեպս. Տերտրեան	122
Կենսագրական գիծեր Ամեն. Տ. Եղիշե Արքեպս. Տերտրեանի	126
ԿՐԾՆԱԿԱՆ	
— Տօն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ	128
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ	
— Արեալոյսին	ՎՏԱՐԱՆԴԻՆ 131
— Գիշերը	» 131
— Նուէր	ՄԱՐԾ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ 132
— * *	» » 132
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
— Նարեկային եւ հետագայ հայ գրականութիւնը	Մ. ՄԿՐԵԱՆ 133
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՆՔԵՐ	
— Կսուց Անապատ	Ն. ԵՊԻՍ. ԾԱՎԱԿԱՆ 138
— Հոգեաց կամ Հոգւոց Վանք	» » 139
ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ	
— «Լիակատար Քերականութիւն Հայոց Լեզուի Համեմատութեամբ 562 Լեզուների»	ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՎՐԴ. ԶՂՋԱՆԵԱՆ 140
Երուսաղէմի «Տաղմապօր երեկ եւ այսօր	145
Վերահաստատում Ս. Արքուդյա Տեղապանին	150
Ընտրութիւն Պատրիարքի Առաքելական Սրբոյ Արքուդոյն Երուսաղէմի	153
Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	
— Հեռագիրներ	156
— Եկեղեցական-Բեմական	158
— Պատեօնական	159
— Պատեօններու փոփոխութիւններ	160
— Շնորհաբախտութիւն	160

تصديدها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النياة الاسقف هايكازون أبراهاميان
يوليو ١٩٦٠ تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس العدد ٦

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.
Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.
Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

—= Ս Ի Ո Ն =—

Լ.Դ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1960

◀ Յուլիո ▶

Թիւ 6

Ս. ԱՔՈՒՌՈՅՍ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐԺԸ
ԱՄԵՆ. Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԱՄԵՆ. Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

— Խորհուրդ մաքղկան կամք Աստուծոյ —

Հայ Երուսաղէմի Պատրիարքական Աթոռը երկար ատեն թափուր մնալէ վերջ, այս անգամ կ'ունենայ իր օրինաւորապէս ընտրուած գահակալը, նախ չնորհիւ Աստուծոյ, Որուն հովանին միշտ անպակաս եղած է այս սրբազան Հաստատութեան վրայէն, յետոյ չնորհիւ Ս. Տեղեաց և համայնքներու իրաւանց նախանձախնդրօրէն հսկող Յորդանանի Վեհափառ Թագաւորին, ինչպէս նաև Ս. Աթոռոյ նախանձախնդիր Միաբանութեան՝ որ չորս տարիներու տրտում փորձառութիւններէն վերջ, կու գար այն փրկարար եզրակացութեան թէ պէտք էր ազատագրել այս թանկագին ժառանգութիւնը բախտախնդրութիւններու, կողմերու և անհարկի միջամտութիւններու վտանգաւոր ազդեցութիւններէն, բարձրացնելու համար զայն իր դարաւոր իրաւասութեան և դերին։

Հայ Եկեղեցւոյ հարազատներուն ծանօթ են բոլոր այն տխուր իրադարձութիւնները, որոնք չորս տարիներ շարունակ, օրինաւոր Տեղապահի բացակայութեան, բեմադրուեցան Երուսաղէմի Սրբոց Յակօբեանց Վանքէն ներս և Յորդանանի մեր ժողովուրդին մէջ, իրենց տրտում ու ցաւառիթ արձագանդներով խռովքի մատնելով նաև արտասահմանի ազգային Մարմինները և ժողովուրդը։ Չենք վերլուծեր եղածները, չենք ուզեր թարմացնել զանոնք անգամ մը ևս, տակաւին այդ խռովքին տակ ապրող յիշողութիւններուն մէջ։ Թողունք որ մեռնելու սահմանուած անցեալը արժանաւորապէս թաղէ իր մեռելները։ Միակ ցաւը, որուն հագորդակից կ'ուզենք ընել մեր Եկեղեցւոյ հարազատները, այն է, որ աշխատանք տարուեցաւ ու կը տարուի տակաւին, զործադրուած դաւերն ու ապօրինութիւնները ներկայացնելու իբրև աստուածահաճոյ և աթոռաշահ, մարդոց կողմէ՝ որոնք առնուազն պէտք էր հեռու մնային այս քայլէ։

Ինչ որ բարեպատեհ այս առիթով պիտի ուզէինք հոս արձանագրել, ատիկա սրբազան այս Հաստատութեան ճշմարիտ դերով պայմանաւոր իրազործումներու պատկերն է միայն, տակաւին երէկ այնքան բոտօրէն անարգուած մեր հոգիներուն խորը։ Կ'ուզենք որ մեր ժողովուրդը վերջին տխուր իրադարձութիւնները տեսնէ ոչ թէ ներկուած սկիւններով, այլ այն աչքերով, որոնցմով իրենց պապերը տեսան այս դարաւոր Աթոռը խռովող տագնապները, միշտ կենալով մարդերէն վեր, Աթոռին իսկ գերազոյն շահերուն սպասարկուլ զուրգուրացող ոգիով։ Թող չշարունակուին ըսուիլ բաներ, թելադրուած կերպարանքներուն տակ, իւրացնելով զանոնք—համաձայն սրուած ախորժակներուն և հետապնդուած ճղճիմ շահերու։ Երուսաղէմի ապագայը առնուազն իր ճամտանքի

տազնապ մըն է, անարգողներու և անարգուողներու սրտաճմլիկ դրուադ մը, աւելին՝ Կանոնի, Իրաւունքի և Արդարութեան անտեսումը, անարդարութեան մարտկոցներու ետին ապաստանած մարդերու խաղ մը: Վստահ ենք թէ ամէն պարկեշտ հայ ակնարկուած այս իրողութիւններուն առջև սրտի սեղմումէն դուրս ոչ մէկ ուրիշ զգացում պիտի կրնար ունենալ:

Ս. Յակոբեանց այս դարաւոր ու մեծապանծ Հաստատութեան դերը, յարաճուն կարիքները, միջազգային դիրքը, նուիրապետական հանգամանքը և մեր եկեղեցիի ու արտասահմանի հայութեան այժմու կացութիւնը, անհրաժեշտ կը դարձնէին որ այս Աթոռի վերատեսչութեան հրաւիրուէր մէկը՝ որ իր բազմեւեմ ձիրքերով, անպարտելի կորովով և հաւատարմութեամբ, կարենար ընել իր լաւագոյնը, փրկելու համար նուիրական այս Հաստատութեան վտանգուած դիրքն ու վարկը, թէ՛ յայտ հառաւորութեան և թէ՛ Հայ ժողովուրդին, որ այս տազնապին մէջ բերաւ իր երկաւորի բաժինն ու միջամտութիւնը:

Անոնք որ մօտէն կը ճանչնան Ընտրեալը, իր իղձերուն անկեղծութեանը մէջ և այս Հաստատութիւնը իր բազմեւեմ կարիքներու խորութեամբը, պիտի գիտնան վկայել թէ յարմարագոյն մարդն է որ կը կանչուի Հաստատութեան ղեկը իր ձեռքերուն մէջ առնելու համար: Այդ գործը դիւրին չէ անշուշտ, մանաւանդ այս օրերուն, երբ գիտենք թէ այս Աթոռը զահ մը ըլլալէ աւելի, պարտականութեանց շարք մըն է, պատկերաւոր բացատրութեամբ, փշեպսակ մը՝ ենթակայի ճակտին շուրջ ոլորուած:

Դժնդակ հանգամանքներ կը զուգադիպին այս ընտրութեան, չլստիչ ազգակներ գործի վրայ են տակաւին, շարունակելու քանդումի գործը, այս Հաստատութեան մտածումով տակաւին մինչև երէկ երջանիկ հոգիներուն խորը: Դժուարութիւնները այնքան մեծ են, որ մարդ կը փորձուի մտածելու թէ հրաշքի մը պէտքը անհրաժեշտ է այս պայմաններու մէջ, չարիքը բարիքի վերածելու համար: Այդ հրաշքի նկատմամբ թերահաւատ չենք, որովհետև անիկա եղած է միշտ, դարերէ ի վեր, այս նուիրական յարկին ներքև, ուր Վիշտին սրբութիւնը և Յոյսին զօրութիւնը միշտ գիրար ամբողջացուցած են, հակառակ ժամանակի և մարդերու աւերին:

Մենք կը հաւատանք մեր եկեղեցւոյ մարտիրոս ոգիին և մեր ժողովուրդի սրտին: Ի՞նչ փոյթ թէ տակաւին երէկ՝ արտում արաքներու և գայթակղութեան թատր եղաւ այս Հաստատութիւնը: Ի՞նչ փոյթ թէ երկիւղածութիւն թելադրող ամէն սրբութիւն, բարեպաշտութիւն արծարծող ամէն յիշատակ, ջրիստոնէութիւն ներշնչող ամէն աւանդութիւն ջնջուած կը թուին ըլլալ այսօր կարգ մը մարդոց հոգիներէն: Հայ երուսաղէմը, որուն ուխտաւոր ըլլալը գերագոյն պարծանքն էր հայ ջրիստոնէին, նմանեցաւ, նախընթաց չորս տարիներուն, մրդապաններու տաղաւարի մը, որուն պահապանները մոռցան պահ մը իրենց սրբազան դերը: Ձօրաւոր ձեռք մը պէտք է որ կարենայ իր անկումի գառիթափին վրայ կեցնել այս սրբազան ժառանգութիւնը և արթուն աչքով հսկել և անշէջ պահել հոգիի և լոյսի այն կանթեղները, զորս մեր երախտաւոր նախնիք կախած են այս Հաստատութեան սրբազան կամարէն: Այդ լոյսը մեր հոգիին արթնութիւնն է և մեր ազգային պատիւն ու պարծանքը: Ինչպէս նաև

գորաւոր սիրտ մը՝ վերստին այս Հաստատութեան կապելու բոլոր դժկամ ու խռոված հոգիները, Մեծն Շղթայակրի քաղցրահնչիւն չղթայի ձայնով և օղակներով:

Ս. Աթոռոյ ամէն Միաբան և իւրաքանչիւր հայ հաւատացեալ պարտի գիտնալ թէ այս Հաստատութիւնը գործի և շահուէրնկերակցութիւն մը չէ, ոչ ալ շահագործումի առիթ՝ զայն օգտագործել ուզող ճարտարամիտներուն համար, այլ եղբայրութիւն մը, որուն իւրաքանչիւր անդամը պէտք է ապրի և իրապրծէ հաւատքի, սիրոյ և նուիրումի սահմանուած իր կեանքը, լեցուն ծանր պարտաւորութիւններով իր եկեղեցիին և ժողովուրդին նկատմամբ: Այս սէրն ու նուիրումը ձև ու տարագ չեն միայն, այլ փոխադարձ գուրգուրանքի և յարգանքի կշիռ մը, Աւետարանի չափանիշով սահմանուած, ուր շատ ունեցողէն միշտ աւելի պիտի պահանջուի: Մեր երկաթագիր պարտականութիւնը պիտի ըլլայ, հետեւեալ, նախ բարձր պահել, քրիստոնէական այս ոստանին մէջ, Հաստատութեան շահն ու պատիւը, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ դիրքը և մեր կրօնական ու ազգային իրաւունքները:

Մարդը որ կը կանչուի Ս. Յակոբեանց Առաքելական Աթոռի վերատեսչութեան, ամենէն բարձրաթոիչ եկեղեցականներէն մին է, որ նախընթաց քսան տարիներուն ունեցաւ իր գործն ու դերը թէ՛ երուսաղէմի Պատրիարքարանէն ներս և թէ՛ մեր եկեղեցական կեանքի վերջին իրադարձութիւններուն մէջ: Որուն առջև իրենց զոյգ փեղկերով բացուեցան տակաւին երէկ, Հայաստանեայց եկեղեցւոյ նուիրապետութեան բարձրագոյն Աթոռին դռները:

Այս Հաստատութեան և Հայաստանեայց եկեղեցւոյ շահերուն նկատմամբ իր նախանձախնդրութիւնը, անսահման կորովի վերածուած է յաճախ, թէ և առանց արտաքին ցոյցի և պոռոտ արտայայտութիւններու, որոնք շատ անգամ այդ առաքինութեան ազգատութիւնը կը մատնեն ենթակային մէջ: Այդ ողիին իբրև արդիւնք պէտք է ընդունիլ, երուսաղէմի երկու Աթոռաքանդ պայքարներու մէջ իր վճռական դերը և հայ եկեղեցականի իր ուղիղ կեցուածքը առնոց նկատմամբ՝ որոնք մատերու խաղը չվախցան վերածելու տրտում անձնականութեան, կիրքի և ցաւալի փառասիրութեանց գուպարի, իրենց հոտած հաւկիթը խաշելու համար ուրիշին տունն ու իրաւունքը կրակի տալու աստիճան:

Հակառակ իր խիզախութեան, նորրնտի զանաւալը խորշած է միշտ ծայրայեղութիւններէ, քաջ գիտնալով թէ ամէն չափազանցութիւն կը պղտորէ մարդկային առաքինութիւններու աղբիւրը: Սիրտն է եղած առաւելաբար կեդրոնը իր էութեան և այդ սիրտը յաճախ շատ լայն բացած է իր թևերը, տրտում միամտութիւններու և դառն հիասթափումներու առաջնորդելու աստիճան զինքը:

Քանակով քաշուած գիծերու և թիւով ճշդուած հաշիւներու մարդը չէ եղած երբեք, ինչպէս չէին իր մտատիպարները: Ձևէն, տարազէն ու տառէն վեր, ողիին ու բաբախուն ճշմարտութեան իր մտաւեռումը, յաճախ իր նկատմամբ սխալ հասկացողութիւններու տարած է մեր օրերու փարիսեցիները, որոնք ուղտը կլիւլու համար մժեղին սակարկութիւնը փորձած են ընել, վաշխառուի ողիով:

փառասիրութիւնը, այն զգացումը, որ կրնայ լլկել տխրոյ հոգիները միայն, իր սրտէն միշտ հեռու մնացած հրայրքներէն մին է եղած: Ըրած է իր լաւագոյնը, կարողութիւններու իր սահմանին մէջ, ոչ թէ ի խնդիր անուան կամ համբաւի, այլ պարտականութիւն մը կատարած ըլլալու գիտակցութեամբ և գոհունակութեամբ:

Համեստ և ընկերային քաղցր հաղորդականութեամբ և անկեղծութեամբ տողորուած անձնաւորութիւն մըն է ներկայ Գահակալը: Պոռոտ ցոյցերէ խորշող, նկատելով զանոնք ծանծաղամիտ մարդոց զոհացում տուող կերպեր միայն: Արհամարհանքով կը նայի իւրոր սուտ բաներուն, սուր քմիծաղով մը՝ որուն առեղծուածային իմաստը կը փոխուի մարդէ մարդ և պարագայէ պարագայ: Իայց իր այս կեցուածքը մարդոց վերէն նայիլ մը չէ, այլ արհամարհելն է գոռոգութիւնն ու անափառութիւնը անոնց՝ որոնք իրենց չունեցածովը աշտարակներ կը փորձեն կանգնել օդին մէջ:

Ահա այս կարգի հաստատ արժանիքներով անձնաւորութիւն մըն է որ կը բազմի Ս. Յակոբեանց Առաքելական Գահուն վրայ, երուսողէմը իբրև ամենէն ատակ օճախը արտասահմանեան մեր Հաստատութիւններուն, վայելելով Յորդանանի քաջակորով և իմաստուն թագաւորին համակրանքն ու պաշտպանութիւնը, վստահ ենք թէ կոչուած է իրագործելու իրմէն սպասուածը, հակառակ ստեղծուած տխուր պայմաններուն և այն ընդհանուր բեկումին, զոր մեր Ժողովուրդը ունի այսօր Հայ երուսողէմի նկատմամբ, իբրև արգասիք նախընթաց չորս տարիներու անիմաստ պայքարին:

Գահակալութիւն մը միշտ ծանր դէպք մըն է մեր ազգային և կրօնական կեանքին մէջ, յիշ պատմական անդրադարձումներով, ճակատագրական ըսուելու չափ հետեւանքներով: Ձենք նայիր ապագային մարգարէի աչքերով, բայց կըրնանք որոշապէս ըսել որ Ս. Յակոբը շատ ընելիքներ ունի, քանի մը պատրիարքներու կեանքը լեցնելու և արգասաւոր ընելու չափ: Ձենք թուեր զանոնք, բայց գիտենք թէ այս Աթոռին կարիքները ազգէն կու դան և ազգին կ'երթան:

Թող ամենուն խղճատանքը անդամ մը ևս պայծառանայ այն զգացումով թէ Առաքելական այս Ս. Աթոռը, որուն կոչումն է եղած, ամէն բանէ առաջ, պաշտպանութիւնը Ս. Տեղեաց մէջ Հայոց ունեցած իրաւունքներուն, այդ նպատակին պիտի շարունակէ ծառայել դարձեալ, հաւատքի, բարեպաշտութեան և մտաւոր լուսաւորութեան միջոցներով սպասաւորելու մեր Ժողովուրդին, ցրուած ի սփիւռս աշխարհի:

Մաղթենք որ Տիրոջ հովանին միշտ անպակաս ըլլայ արժանընտիր Պատրիարքին և զինուորեալ այս Միաբանութեան վրայ, որպէսզի պսակուին բոլոր ակնկալութիւնները Միաբանութեան և Ազգին, ի փառս Աստուծոյ և ի շահ մեր եկեղեցիին ու Ժողովուրդին՝ որ ա՛յնքան պէտք ունի շինարար ձեռքերու և իմաստուն տնտեսներու:

ԽՄԲ.

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ԸՆՏՐԵԱԼ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵՐՈՒՍԱՂԷՍԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ)

Նիլիէ Արքեպս. Տերտերեան ծնած է 1910ին, Վասպուրական աշխարհի Ռաշունաց գաւառի Կայնիմիւրան գիւղը, երեք ժամ միայն հեռու Նարեկայ Վանքէն, նախկին անուանով Նդիազար: Միջուած է տեղւոյն Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն մէջ, որդի գիւղապետ Դաւթի եւ Աղաւնիի:

1915ին, կը գաղթէ իր ծնողացը հետ Պարսկաստան. Վասպուրականի՝ հայ կամաւորներու եւ ռուսաց ձեռնով առնուելէն վերջ նորէն կը դառնայ Վան, եւ ապա, ռուսական բանակի նահանջի տեսն վերսին մեկնելով, կը հասնի մինչեւ Պազուկա Միջագետքի: Նախ հոն, յետոյ Նահր էլ Սմարի գաղթականներն մեջ կ'ընդունուի որբանոցի վարժարանը, ուր մինչեւ 1922 կը հետեւի դպրոցական ուսմանց պատրմբացքի:

1922ին, երբ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան բարեարարութեամբ բազմահարիւր հայ որբեր Միջագետքէն կը բերուին Սրուսաղիւմ, անոնց հետ էր նաեւ ինքը, որ երկու տարի եւս Սուրբ Քալափի Բարեգործականի Արարատեան Որբանոցին աշակերտելի վերջ, 1924ին կ'ընդունուի Ս. Աթոռոյս Ժառանգաւորաց Վարժարանը: Նախ Մեսրոպ Մբաւ գանի եւ ապա Կիւրեղ Վարդապետի տեսչութեան օրով, ուր տարիներու ընթացքին, կարգ ըստ կարգէ կ'աշակերտի Հոգեւոյն Դուրեան Մբազան Պատրիարքի, Բարդիւն եւ Աղաւնունի Մբազաններու, Հայր Պրինսիպի, Մխալեանի եւ վերջին տարին Թորգոմ Պատրիարքի: Վարժարանի ընթացքը կ'աւարտէ յաջողութեամբ: Իբրեւ աւարտական քննութեան նիւթ իրեն կը տրուին Լամբրոնացիի Հոգեպալստեան Ներբողը եւ Գրիգոր Տղայի Թուղթը առ Տուսեդդիին գրուած:

Սարկաւագութեան ձեռնադրութիւնը կ'ընդունի Դուրեան Պատրիարքէն 1928ին, իսկ վարդապետականը՝ Թորգոմ Պատրիարքէն, 1932ին: 1933-36 գաւազանակի եւ անձնական քարոզչարի պատճեններ կը վարէ Թորգոմ Պատրիարքին ֆովը եւ իրեն կ'ընկերանայ ներուպայի իր տղայացոյցի ընթացքին: 1937ին կը հրաւիրուի Տեսուչ Ժառնգ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի, եւ կը վարէ սոյն պատճենը մինչեւ 1945, Կիւրեղ Պատրիարքի ընտրութիւնը:

Գլխոցի Տեսչութեան տղանին ի յայտ պիտի գային իր ճարտար վարուելակերպի ու վարչագիտութեան ձիրքերը: Ուր տարիներ կառավարեց Վարժարանը իր բարի սթիւն ազդեցութեամբ եւ իր հոգիի փայտութեամբը: Նիլիէ Մբազանը այդ օրերուն՝ յայտ ուսանողութեան եւ ժողովուրդին, հմայիչ եւ առինքնող, եւ ամենեւնի ազդեցիկը Միաբանութեան երթաւոր վարդապետներուն:

Իր տեսչութեան տղանին, Վարժարանը պատաստեց աւելի քան քսան հոգեւորականներ, սարկաւագ ու վարդապետ, որոնց մեծ մասը պիտի հետանային յետոյ, 1943ի Վանի տագնապին հետեւանալով: Վանի իշխանութեան եւ կարգ ու սարքին դէմ յարուցուած այդ պայքարի զինուոր դերակատարներէն մին կը հանդիսանար ինքը, արդիւն ըլլալով կարգ մը բախտախնդիրներու, որոնք ոտնակոխ ընել կ'ուզէին կանոն ու կարգը այս նուիրական Հաստատութեանէն ներս:

Իր դպրոցի տեսչութեան՝ առաջին տարիներուն, շնորհիւ Թորգոմ Պատրիարքի, Շահան Պերպերեանի, Օսկանի եւ ուրիշներու, Ժառանգաւորաց Վարժարանն ու Ընծայարանը կրթական նշմարիտ վաւարանի մը պիտի վերածուէր, ազգային ու կրօնական յաւաքանիւնաց զգացողութեամբ եւ ֆայր տունչով ու ոգիով: Այս նոր ոգիի գոյաւորման մէջ մեծ էր բաժինը օրուան Տեսչին:

Գրական երեկոյքներ, դասախօսութիւններ եւ մատուցական փորձեր, անխափան

պարբերականներում և թերթերում, Միաբանության ներկայությամբ եւ ուսուցչութիւն եւ աշակերտութեան մասնակցութեամբ: Մատուցական վայելիքի նշմարի պահեր էին անոնք, ուսանողներուն աշով իմացական եւ հոգեկան մտամաղութեան քողով պատահուրէններ:

1944 ին, Կիւրեղ Սրբազանի Պատրիարքին յետոյ, կ'ընտրուի Լուսարարապետ Ս. Աթոռոյ, իսկ Պատրիարքի եղբորման վախճանէն վերջ, 1949 ին, Տեղապահ երուսաղէմի Պատրիարքեան: 8 Յուլիս 1951 ին, Ս. Էշմիածնայ Մայր Տանարին մէջ կ'ընտրուի Ն. պիսկոպոսական ձեռնադրութիւն, իբրեւ օժակից ունենալով Նորին Ս. Օծուրիւն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. ր, Սուրեն եւ Նորայր վարդապետներ եւ Սահակ Ծ. Վրդ. Տէր Յովնանէսեան: Այս զոյգ պատշոններ կը վարէր մինչեւ 1956 ի վերջաւորութեան, երբ իր բացակայութեանը, Տիրան Սրբազանի եւ իրեններու կողմէ բռնագրաւման կ'ենթարկուի Մուսաղիմի Հայոց Պատրիարքեանը, ապօրէն ժողովներով եւ որոշումներով կը պատշոնաւորուի օրուան Տեղապահ, Եղիշէ Արքեպ. Տէրեւեանը եւ կը վարուի Միաբանութեան: Իսկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. կը պատշէ զինքը փիլոնագրութեամբ եւ արժութեան թիւովս բարձրումով: 1960 Մարտ 26 ին կ'ընտրուի կը վերադառնայ Վանք եւ Միաբանութեան փափաքով կը շրջանայ իր նախկին պատշոններուն եւ կ'ընտրուի Պատրիարք Առաք. Ս. Աթոռոյ: 9 Յունիս 1960 ին, Ն. Ս. Օծուրիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իրեն կը վերադարձնէ փիլոնը եւ արժութեան պատիւը:

Իր Տեղապահութեան եօթը տարիներուն, երբ Պաշտօնի աղիւթին իբրեւ հետեւանք Միաբանութիւնն ու ժողովուրդը զրկուած էին իրենց եկամուտի աղբիւրներէն, եւ անգործ ու անհայ կը սպասէին լաւագոյն օրերու խոստումին, Եղիշէ Սրբազանը նուիրակներու առաքմամբ, ստատուել կոչեցով եւ դիմումներով պիտի բարձր բոլոր սիրտեր օտար երկիր ազգով բախտաւոր մեր արեւմտեաններուն եւ ազգային մարմիններուն, անոնց բոլորին օժտակալութիւնը խնդրելու այս դարաւոր Հաստատութեան եւ անոր պարտաւորութեան ապաւինած աշխատանք մեր ժողովուրդին համար: Եւ ճշմարիտ ի գործ դրուած ջանքերուն, նախ ազգապարտման Հ. Բ. Ը. Միաբաններ, յետոյ Ամերիկայի, Նիւ Կասքի, Իրաքի, Լիբանանի եւ այլուր գտնուող մեր հարազատները, հայու վայել գրացումներով պիտի դիմաւորեն կարիքը, հանդերձելով անհրաժեշտ բարիքը կարօտեալներուն:

1932—1956, Բանջորս տարիներու ժամանակ, Եղիշէ Արքեպ. Տէրեւեանը, վերոյիշեալ զլիաւոր պատշոններէն եւ տարած գործերէն զատ, եղած է տարիներով անդամ Պան. Տնօրէն Ժողովոյ եւ Բանի մը ժողովներով, Ասեմապետ Միաբ. Ընդհ. Ժողովոյ: Ժառանգ. Վարժարանի եւ Ընթացարանի Տեսչութեան ժողովին եւ անկէ յետոյ, դաստատու եղած է նոյն վարժարանի բարձրագոյն կարգերուն եւ Ընթացարանի, աւանդելով Հայոց Պատմութիւն, Ընդհ. Եկեղեցւոյ Պատմութիւն, Քաղաքագիտութիւն, Հովանական Աստուածաբանութիւն, Բարոյական Աստուածաբանութիւն, Վարդապետական Աստուածաբանութիւն, Հոգեբանութիւն եւ Իմաստասիրութիւն:

Ժողովմ Պատրիարքի մահէն վերջ, 17 տարիներ տարուակ վարած է Ս. Աթոռոյ պատշոնաւորութեան «Սին» ամսագրի խմբագրապետութիւնը, նոյնացնելով անոր հերթադական, կրօնական, պատմական եւ իմացական բաժինները, բազմաթիւ յօդուածներով:

Ներկայիս է բանաստեղծական չորս հատորներու՝ «Մագապիւնէն Մեղրամոյս», «Խորհակման Դիւերներ», «Անցորդ» եւ «Արեւիկայ», ինչպէս նաեւ երեք արձակ հատորներու, — «Հայաստանայց Եկեղեցին երկէ եւ Այսօր», «Նախկին Հայ Գրականութեան Մեջ» եւ «Էրան Վրայէն» երկասիրութեանց:

Ասոնցմէ զատ ունի բանի մը հատորներ լեցնող հերթադական եւ արձակ գրութիւններ, մեծ մասը դրուած վերջին չորս տարիներու ընթացքին, Ամմանի իր պանդխտութեան ժողովին: 8 Յունիս 1960 ին, Միաբ. Ընդհ. Ժողովոյ կողմէն, կ'ընտրուի Պատրիարք երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռին:

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

ՏՕՆ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

«Եկայք շինեցուց...»

Էջմիածնի Կաթողիկէի հիմնարկէքը խորհրդանիշ տօնն է Հայ Եկեղեցիին, իբրեւ գեղեցիկ ու սքանչելի իրագործումը Լուսաւորչի երազին: Տառապանքներէ, չարչարանքներէ, Ռոր Վիրապի արհաւիրքէն չվախցող, պայծառ տեսիլքի մը սեւեռումով հողին կոթողը, որ իր մէջ պիտի տաղաւարէր Հայ ժողովուրդի դարաւոր ազգութենէն ու իրագործումներէն կորել ծրագիրը, Աստուածորդւոյն մատովը գծուած:

Անոնք որ ծանօթ են մեր Եկեղեցիի ծագման, զարգացման և դերին, մեր պատմութեան դարերն ի վեր, անոնք միայն կենան ըմբռնել տեսիլքով ու տառապանքով գոյաւորուող արժէքներու հրաշքը: Այս է պատճառը անշուշտ որ Հայ ժողովուրդը մեր հաւատոյ հայրը բնորոշած է Լուսաւորչի տրտզոսով, իր երախտագիտական զգացումներէն հիւստուած անթառամ ու լուսաւոր պսակ մը գետեղելով անոր անուանը շուրջ:

Բառեր կան, որոնք իբրեւ իմաստ և պատկեր, վեր կը մնան ժամանակէն և որակումի չափերէն: Անոնք երբեմն գործեր են, համբաւներ, ժամանակի աւերին գէտ ցցուող ուժեր, չարին ու խաւարի գէտ տարուած յաղթանակներ: Լուսաւորչի մակդիրը մին է անոնցմէ: Մարդը որուն գէտքն ու գործը մեր պատմութեան լոյսին և սեւրուզներու հողին մէջ անվթար կը կենայ, քաղցր ու ջերմ, կը լուսաւորէ մեր դարերը, մութէն դուրս կարկառուող փառքի մը նման:

Լուսաւորչի ուժը, ամէն բանէ աւելի, բարոյական էր, որովհետեւ գաղափարը յանուն որուն կը հոգեզննուէր ինքը, Քրիստոնէական կրօնն էր, հոգեկան ուժի գերազանց կառոյցը, որ պատրոյն է գաղափարական բոլոր իրագործումներու: Աստուծոյ հոգին, ինչպէս սովոր էին ըսելու մեր աստուածաբանաւ Նախնիքը, ստեղծումի

և շինութեան այն հզօր բնապղծը, որ մեր վիշտերէն և վերքերէն կը հանդերձէ իմաստութեան ծաղիկը, ուրիշ բան չէ, բայց կամար-գօտին, անխլթական յղացքը, որ չի բացատրուիր բայց աստուածայինի կը տանի զմեզ: Այս մտածումով նայած են Լուսաւորչին ու իր ձեռակերտին, դարեւրով, մեր ցեղէն բոլոր անոնք՝ որոնց նայուածքը գիտցեր է միշտ ներկայէն անդին սաւառնիլ:

Իր կեանքը, հէքեաթ մը ամբողջ, անցեալի ոսկեփողին հիւստած: Մեր ո՞ր հերոսը ունի իր ճշգրիտ կենսագրութիւնը, նուիրական մեր մատենաներու մէջ: Սակայն թուղթերուն չտուածը ըսեր է մեր ժողովուրդը, սուրբի և առաքինութեան լուսապսակներով զարդարելով անոնց գանձերը:

Բիւրեղ կախարդանքը իր անձին, շինուած պէտք է ըլլայ մեր զիրքերէն աւելի, մեր ժողովուրդի տրտում բայց քաղցր լինելութենէն, վասնզի ամէն մարդ իր ժամանակին և բնկերութեան պատկանելէն առաջ՝ իր ազգին է ամբողջապէս: Ահա թէ ինչու մեր ժողովուրդը կը հաւատայ թէ իր Եկեղեցին արեւալիքն է Աստուծոյ հրաշքին, երբ Աստուծոյ կանչուած ընտրեալ իր գաւազները կրցեր են, ի հարկին երկինքները բնաւ, իշեցնելու աստուածներ հայ հողին վրայ:

Պատմութիւնը մարդերու կեանքին յիշատակութեանը ըլլալէ աւելի, գաղափարներու, մաքի և հոգիի խտացած վիճակներու արձանագրութիւնն է. ճիշդ, զոր ժողովուրդները կ'ընեն, շինելու իրենց հոգիին պատկերը: Քանի՞ ժողովուրդներ, հզօր ու տիրական, այսօր չունին իրենց հոգիի այդ պատկերը, ազգերու պատմութեան պատկերասրահէն ներս, ոչ թէ իբրեւ թիւ ու անուն, այլ իբրեւ կրկնաւոր իրարմէ հզօր առաքինութեանց, որոնցմով գօտեպինգ աղպերը կ'անցնին արեւան ու կրակին մէջէն, իրագործելու ինքզինքնին:

Քրիստոնէութիւնը Հայ ժողովուրդին համար արգասաւոր ուժ ըլլալէ վերջ, լոյս է, հետեւաբար անոր մատուցակները սրտի և մտքի լուսաւորչներն են: Երկնային է այդ լոյսը, հրաշալի կանթեղով մը կախուած մեր երկրի երկնակամարէն, որուն

մէջ իւզի փոխարէն Լուսաւորչի և մեր սուրբերու արցունքն ու արիւնն է որ կ'ալլի, ինչպէս կը հաւատայ մեր բանաստեղծ ժողովուրդը: Լի՞ր գիրքը կրնայ աւելի լաւ բարոյացուցիչ Դրիփթը Պարթևի գործը, քան այս հէքիաթը, շինուած մեր կողմէն:

Քրիստոնէութեան ոգին և հոգիներու ծարաւն է որ կը մղեն զինք իր առաքելութեան: Իր խօսքերուն և գրութեանց մէջ՝ մեր աշխարհի խորերէն ժայթքող աղբերակի մը ինքնաբերականութիւնը կայ: Այսպէս, իր խորհուրդը մարդկային հոգիին խորութիւններէն է որ վեր կու գայ: Իր կեանքը քրիստոնէայ արտին ներքին տոռա՞ն է, իր անարութեան տանջուած, իր էութենէն ջախջախուած, մեղքէն անդուռած, բայց երկնաւոր Հօր գոհաբանութիւններովը շողափայլ, և Անոր վրայ ունեցած վստահութեամբը բերկրալից, որովհետեւ զգացած է աստուածային շնորհքին ճառագայթելը իր վրայ, ինչպէս արեւ՝ որ դարնան հետ նոր կեանք մը կը բերէ ձիւնէն զլիսահակ և անձրեւէն թոռմած բոյսին: Լուսաւորիչ առաքեալ մըն է որ իրերը կը տեսնէ ոչ թէ ինչպէս որ են, այլ ինչպէս որ պէտք է ըլլային անոնք: Իր մէջ բան մը կայ հզօր շունչէն փոթորիկին՝ որ կ'աւելի կը տանի ճամբուն վրայի խոշորագուսները: Հայ նորածին Քրիստոնէութեան մեծ ներշնչեալն է ան, որ մէկ կողմէն կ'առնէ քննադատութիւնները և միւս կողմէն կը ճկէ արքայաները, զանոնք նախ խոզի, յետոյ սուրբի վերածելու համար:

4

Դարերով հաւատացած ենք ու կը հաւատանք դեռ թէ Հայ Եկեղեցին երկնային պարզէն է Հայ ժողովուրդին, թէ ան ոգի է, ուժ է և լոյս է, կամ մարմնացուած այս բոլորին: Այդ լոյսի ջահակիրները եղած են, մեր ազգային չափանիւններով առնուած, Լուսաւորիչ, Ներսէս, Սահակ և Մեսրոպ, Նարեկացին, Ծնորհալին, մէկ խօսքով երկար շարանը Թարգմանչաց սերունդին, որոնք Ս. գարէն մինչև մեր օրերը կ'երկարին, լուսաւորելով մօայլը մեր պատմութեան, անոր մութերուն վերև բացուելով, քաղցքաշունչ ու բացփափկ փարոսներու նման:

Հայ Եկեղեցին կրօնական հաստատութիւն մը ըլլալով հանդերձ, իր մէջ միշտ տիրական եղած է ազգայինը: Կրօնքը նոյնացած է մեր ազգային կեանքին հետ և դարձած միանշան, Բոլոր քրիստոնէայ ժողովուրդներու համար կարելի է ըսել թէ անոնք երկու աղբեր են, ցեղային և կրօնական զատորոշումներով: Մեր Եկեղեցին և ժողովուրդը սեռն ու սերտ առէջներով թեզանուած են իրարու: Այս իրողութեան մէջ է մեր Եկեղեցւոյ թէ՛ ուժը և թէ՛ տկարութիւնը... Միւս Եկեղեցիները՝ Կաթոլիկ, Որթոտքս, Բողոքական, ազգային Եկեղեցիներ չեն, այլ տարբեր ազգութիւններ, կրօնական հասարակաց յայտարարի մը ներքև:

Հայ Եկեղեցին կը նշանակէ Հայ գիրքը, Հայ գրականութիւնը, ճարտարագետութիւնը, երաժշտութիւնը, ծէսը, գուռարը մեր հոգեկան ու մտաւոր իրազգործումներուն աւելին՝ Կաթողիկէն մեր իղձերուն և երազներուն, զգալի և գործօն հայ կերպարանքը Քրիստոնէութեան, այսինքն Հայ կերպը Աստուծոյ մօտենալու, ինչպէս կը սիրենք ըսել յաճախ: Բոլոր անոնք, որոնք գիտեն զգալ մեր պատմութիւնը, կրնան վկայել թէ՛ Հայ ժողովուրդի ինքնութիւնն ու ճշմարտութիւնը իր Եկեղեցիին մէջ կը մնան բերեղացած: Եթէ ժողովուրդի մը խռէայն ու ինքնութիւնը կը շինուի իր պատմութեանը մէջ, Հայ Եկեղեցին իբրև գանձարանը իր ժողովուրդի դարաւոր ապրումներուն, գեղեցիկ ծաղիկն է իր յայտն ու հաւատքին:

Հոգեկան այս իրողութիւններէն մեկներով, կը հաւատանք թէ Հայ Եկեղեցին այն գերագոյն վայրն է՝ ուր հայ մը ինքզինքը ամենէն աւելի հարազատ կը զգայ իր եղբայր հայուն: Առանց Հայ Եկեղեցւոյ ջերմ զգայութեան, մենք հազիւ թէ հայ ենք: Մեր այսօրուան օտարութիւններուն մէջ, ինչ որ համ և իմաստ ունի, անկէ կու գայ դարձեալ:

Ինչպէս երէկ, այնպէս ալ այսօր, Հայ Եկեղեցին միայն կրնայ ըլլալ այն սրբազան գետինը, որուն շուրջ վրնագուլի կանչուելին մեր կտառալի, այլա՞մեր թախորթակները, ջլատիչ բնազդները: Այն վայրը, ուր կարենային ժամագրուել այս ժողո-

վուրդի ամենէն ազնուական յատկութիւնները, ողջմտութիւնը, խելքը, պայմաններուն յարմարելու իմաստութիւնը, իր Եկեղեցիին շքեղ կերպարանքին մէջ, սրով շինքը ենք մեր պատմութիւնը և հասեր այս օրերուն:

Մտը կը ճանչցուի իր պտուղէն, ինչպէս կ'ըսուի առհասարակ: Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ նշանակութիւնն ու արժէքը պէտք է փնտռել իր ալոյճանց մէջ: Հակառակ քաղաքական պայմաններու ստեղծած անդունդին, հայ ժողովուրդի քրիստոնէացումը և քրիստոնէական սկզբունքներուն կենանքի վերածումը այնպիսի իրողութիւն մըն է, որ մեր պատմութեան մէջ կը մնայ եզական և ինքնուրույն:

Հայը ճակատագրուած էր կարծես քրիստոնէութեան: Իր ապրելու տնիւրը և յանուն անոր իր մեռնելու մութ կամեցողութիւնը բայց վերջնական յաղթանակին յոյսը կը գտանէ զինքը ուրիշ ժողովուրդներէն, ոչ միայն իր ինքնութեամբը, այլ նաև զայն տեսականացնելու կամքովն ու խորհուրդովը: Մեր հայրերը իրենց պարտագրուած կենանքի խաչելութեան ճամբուն վրայ չմեռան պարզապէս մեռած ըլլալու համար:

* *

Իսկ այսօր, մեր գոյատեման միակ զէնքը, մեր միութեան գերագոյն կապը, մեր անցիալը, ներկան և ապագան իր ոսկի ծիրին մէջ առնող Կարելիութիւնը, մեր պահապան սուրբը, Հայաստանեայց Եկեղեցին, Սփիւռքի այս տրտմութիւններուն մէջ, վերածուած է բաժանման ազդակի և մեր հոգիները բաժնող դանակի: Ասիկա օրուան փաղափակնութեանն յետոյ կերպով ծառայելու իր ձգտումն է: Անշուշտ կարելի է մեկուսացած մնալ ժամանակի ու միջավայրի ազդեցութիւնէն: Միևս կողմէն սակայն ժամանակին ու պատահարներուն տրուելիք տուրքը պէտք է այնքան շատ ըլլայ, շեղեցնելու չափ հոգեւոր այս անտեսութիւնը իր դերէն:

Երբ ուժ մը կը շեղեցուի իր սեփական ուղղութիւնէն, ան՝ իբր ուժ այլևս չի կրնար ծառայել ոչ ինքզինքին և ոչ իր շուրջ դարձող նկատումներուն: Երբ դուրս կը հաննք մեր՝ Եկեղեցին իր իսկական դերէն ու կը բռնադատենք զայն մտնել

քաղաքականութեան մէջ, կամ գետին դառնալ քաղաքական խաղարկութեանց, զայն կը վերածենք զէնքի մը՝ որ փրկարար ըլլալու փորձարէն օտարմանուած է վտանգաւոր ըլլալու:

Քաղաքականութիւնէն ամբողջովին հեռու մնալը կարելի է, մանաւանդ մեր օրերու պատմական տրագիկոսաւորումներու ընդմէջէն: Կարելի է նաև սպասել որ մեր ազգային և հասարակական կեանքի մէջ կանգ առնեն հասանքային խմորումներն ու շարժումները, սակայն անհրաժեշտ է որ անոնք չստիպեն Եկեղեցին որ շարժի համաձայն իրենց ուղղութեան, օգտագործելու անոր կարգ մը անվիճելի առաւելութիւնները և գիրքը՝ զոր Եկեղեցին ունի գաղթաշխարհի մեր համայնքային կազմակերպութեանց մէջ:

Եկեղեցիին միակ ջանքը պէտք է ըլլայ ծառայել ժողովուրդի հոգեւոր ու բարոյական կեանքին միայն և հաւատարիմ մնալ իր բնական երկրին իշխանութեանց. առաջ Ազգայինը՝ կայսեր, և զԱստուծոյ՝ Աստուծոյ: Մեր ժողովուրդի գլխավորութեան ու ազգային և հոգեւոր պարտականութեան ամենէն փառասուր շրջաններէն մին պիտի սկսի այն վայրկեանէն, երբ գիտնայ, առանց իրարմէ բաժնելու, զատորոշել մեր կեանքի թիզանը հիւսող այս զոյգ իրողութիւնները և զանոնք գործադրել անշեղ ու անշփոթ կերպով: Այն ատեն միայն իրապէս և իրաւապէս պիտի կրնանք երգել մեր Եկեղեցւոյ շինութեան երգը, սեկայք շինեցուք ուրբ զխորանն լուսոյ, կատարելով այսկերպ մեր պարտքը հանդէպ Լուսաւորչին, մեր Եկեղեցիին և Աստուծոյ, որուն վայել է փառք յաւիտեանս: ամէն:

Ե.

ՔԱՆԱՍՅԵՂԾԱԿԱՆ

ԱՐՇԱԼՈՅՍԻՆ

Արաւոյսին,
երկնքին մէջ կը մարէին
Ասղերն ամէն,
Ծոցն ամպերուն,
Դագաղներու առջեւ անտես,
Կը վառէին լոյսեր կապոյս:

Երբի վրայ,
Կը զբոգունէր մոմ մը վըսիս,
Քաղաքն անդին,
Կ'արթըննար իր խրոռվներէն,
Աչըներուն՝ երազ կարմիր:

Արաւոյս էր,
Բայց աշխարհը, վայրկեաններու
Դանակներով,
Իր երազները կը մորթէր:

Անդին, մարդեր գազանօրէն,
Ժամանակի հայելիէն
Կը դիտէին,
Ոնիրները գալիքներուն:

ԳԻՇԵՐԸ

Գիշերն է փրփրեր երկնքին վրայ,
Իր սիրամարգի ագին բազմաշեայ,
Մըռուէն ոսկի,
Սըլաֆներ կ'անցնին ասղերէ ասղի:

Գիսաւոր մ'անդին,
Վարազահաւի նըման նեսահար,
Իր այրող պոչէն՝ աստիւերու անհուն
Աչքերուն վրայ կը ցանէ մոխիր:

Գըլուխ մը ինչպէս իր մարմնէն գաս-
Ափսէին վրայ, [ուած,
Դարաւոր մեռել կապոյսներուն խոր՝
Լուսինն է հաճա:

Ու կը մըսածեմ թէ երազ է այս,
Երազն երկնքին,
Որ ամէն գիշեր, քաղցր ու խրոռվիչ,
Կը կրկնէ ինքզինքն:

Երազն ի՞նչ է որ, սուս մը գեղեցիկ:

ՎՏԱՐԱՆԴԻՆ

ՀԱՅԵՐԵՆԱԿԱՆ

ՆՈՒԷՐ

ձոխ անսառում ես սերեմ՝
 Ի՞նչ սամ կեանքին լուսառող,
 Ո՛չ գարուն եմ, ո՛չ արեւ,
 Գոնէ լինեմ մի բուռ հող,
 Որ իմ արտից անմեակ՝
 Ծլի մի նուրբ մանուշակ:

Այս աշխարհին հրակէզ,
 Մի՞տ բերառաս, մի՞տ բեզուն,
 Ի՞նչ նուիրեմ, ի՞նչ սամ ես.
 Լինեմ փոքրիկ մի մեղու,
 Գնամ փեթակ ու բջիջ՝
 Մեղք շինեմ գէթ մի հիշ:

Տերեւներով ոլորած
 Շող ու ճառայլ անհաւիւ,
 Կոկոնների մէջ կորած՝
 Լինեմ ճկուն դալար շիւ,
 Եւ բախտաւոր մի բալիկ
 Կսրէ որսէս խաղալիք:

Թէ քաֆնուի անունն իմ
 Մոռացութեան մուծի տակ,
 Թողնեմ այս լաւ աշխարհում
 Գէթ մի փոքրիկ յիշատակ.
 Եւ իմ արտից անմեակ՝
 Ծլի մի նուրբ մանուշակ:

Այս պարզ երգը ես եմ հիւսել
 Յոյզի թել-թել յոյսեր բերող,
 Անհուն կարօս ու սէր բերող,
 Սեւ արտերին սուտեր բերող,
 Այս պարզ երգը ես եմ հիւսել:

Իմ սիրասուն երկրին լուսէ,
 Ցանկացել եմ մի խօսք ասել.
 Երբ ասելու ժամն է հասել
 Այս անպաճոյճ երգն եմ հիւսել
 Իմ սիրասուն երկրին լուսէ:

Հոգուս խորքում սաղարթախիս
 Գարուններ կան ջինջ ու յսակ.

Տերեւ-տերեւ, կաթիլ-կաթիլ,
 Երգ եմ հիւսել այնտեղ նսած:

Դուրս եմ փաշտ արտիս միջից,
 Ծաղիկներն իմ յոյզով սնած,
 Բայց դեռ հոգուս մարգերում ջինջ
 Կոկոններ կան մուտ-մուտ փած:

Յոյզի թել-թել յոյսեր բերող,
 Անհուն կարօս ու սէր բերող,
 Սեւ արտերին սուտեր բերող
 Այս պարզ երգը ես եմ հիւսել:

ՄԱՐՈ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՐԵԿԱՑԻՆ

ԵՐ

ՀԵՏԱԳԱՅ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Նարեկացու ստեղծագործության ճիշդ արժեքաւորման ու տրագիկականի կ'օգտագործման խնդրում առանձնապէս աչքի են ընկնում մեր պեղելայի խոշորագոյն դէմքերը՝ Թումանեանը և Խաչատուրեանը, նրանք ամենից խորն են զգացել ու հասկացել Նարեկացուն: Դա նախ և առաջ երևում է, ինչպէս սկզբում՝ ներածականում նշում է, զանազան առիթներով Նարեկացու մասին նրանց արտայայտած մի շարք մտքերից:

Թումանեանին ինքը Մարդը (մարդը մեծատառով) և մարդկայինը դարձրած լինելով իր ստեղծագործության հիմնական մոտիվներից մէկը, գեղարուեստական ստեղծագործության տեսութեան բնագաւառում էլ այն տեսակէտն է զարգացնում, որ իսկական գրականութիւնը մի այնպիսի հայելի է, որը չօղ միայն արտացոլում է ժամանակը և իր գէպքերն ու դէմքերը. — գրում է նա 1913 թուին, — այլև տալիս է իր լոյսն ու ջերմութիւնը կեանքին, և ձգտում է կեանքում ստեղծել մարդու էն վեհ ու վսեմ, էն մաքուր ու անաղարտ պատկերը, որ տուել է նրան Աստուած, կազմում ու հիւսում քննութեան ամենամաքուր տարրերից»^(*): Նոյն թուականին գրած մի ուրիշ յօդուածում նա գրում է. «կեանքն՝ որ մարդը լուսեան մէջ մեծ է, շատ մեծ... կեանքը տրեղեքական կեանքն է, և մարդու կեանքի ամբողջ վեհութիւնն ու քաղցրութիւնն էլ հենց էն է, որ իր չըմպատի միջոցով ապրի էն մեծ կեանքով»^(**): Այսպիսի դրական մարդը Թումանեանը հակադրում է քաղքենիական ճգնժամ անձնաւորութիւններին, որոնք չեն կարողանում այդ կեանքով ապրել և ինչու որ հենց իրենց պատուիկ հս-ի սահմանները:

(*) Թումանեանը Քննադատ, Երևան, 1939, էջ 244:

(**) Նոյն տեղը, էջ 238:

Իրեն՝ Թումանեանի ողջ ստեղծագործութեան բովանդակութեան էական գծերից մէկը հենց այդ պատուիկ հս-ի ժրխտումն է և մեծ կեանքով ապրող մարդու ներքին կերպարի կերտումը: Իսկ այդ դէպքում իրօք յուզիչ օրինակ կարող էր նրա համար հանդիսանալ Ձմարեան Ողբերգութեան պեմը, որի հեղինակը այնքան ուղեբեկական ցնցումներ է ապրել՝ մարդկային պատուիկ հս-ի ժխտման և, ինչպէս Դեմիտրենկոն է ճիշդ նշել, «տիեզերքը դառնալու» աստիճանին հասնելու ձգտման ճանապարհին:

Թէ ինչ սոցիալական հիմք ունէր Թումանեանի մօտ քննութեան ամենամաքուր տարրերից կազմում ու հիւսում մարդկային քննութեան և հոգեկան աշխարհի կերտման իդէան և ինչ պատճառներով նա երգում էր պատուիկ հս-ից դուրս գալու ու տիեզերքի հետ ձուլուելու մտաւիժը, գրանք, ի հարկէ, յատուկ քննութեան և պարզաբանման թեմաներ են, սակայն մի բան պարզ է, որ դրանք միանգամայն նոր հասարակական պայմանների արդիւնք են և այդ իմաստով ոչ մի կապ ունեն Նարեկացու հետ: Բայց զրանով հանդերձ, եթէ խօսքը վերաբերում է քննութեան ամենամաքուր տարրերից հիւսում մարդուն և տիեզերքին միանալով նրա հետ անմահանալ տենչացող մարդուն, բնականաբար Թումանեանը չէր կարող աչքի առաջ չուենալ Նարեկացուն:

Այս իմաստով հարցի վրայ կարող է լոյս սփռել Արմէնի ծննդեան 150-ամեակի կապակցութեամբ՝ Աւետիք Խաչատուրեանի գրած «Ողբ Արմէնի արձանի մօտ խօսքի հետեւալ հատուածը. «Չորս գիրք ունի Հայ ժողովուրդը, որ ինչպէս չորս բարձր սիւներ, կրել են Հայ ժողովուրդի ոգին, նրա պայքարի իմաստը, նրա լաւագոյն ապագայի տենչանքերը, նրա իդէալները: Մովսէս Խորենացու Հայոց Պատմութիւնը, Եղիշի Վարդանանց Պատերազմը, Նարեկացու խօսք անսահմանութեան և յաւերժութեան հետ և Արմէնի վէճքը»^(*):

Ինչպէս տեսնում ենք, մեծ բանաս-

(*) Ողբեական արուեստ, ՊԶԵ, 1955 թ., էջ 5:

տեղձը ճիշդ բացայայտելով՝ նարեկացու Մատենանի էությունը համարում է խօսքը «անսահմանության և յաւերժութեան հետ» և հիմ է նա այդ գիրքը գնում է Պորինացու, Եղիշէի և Սրովեանի գործերի կողքին, ապա դա նշանակում է, թէ նա նարեկացու երգած յաւերժութեան հանդիմանութիւն մէջ ժողովրդասիրական ու հայրենասիրական իմաստ է տեսնում:

Յայտնի է, որ թէ՛ Թումանեանի և թէ՛ Խաչատուրեանի ստեղծագործութեան մէջ յաճախ են հանդիպում այնպիսի գործեր, որոնց մէջ խօսուում է տիեզերքին, բնութեանը միանալով՝ անսահմանութեան հասնելու, յաւերժանալու մասին: Նրանք այդպիսով, իսկապէս արտայայտել են ժողովրդի հետ հոգեպէս ձուլուելու և ժողովրդի յաւերժութեան զաւապարը:

Թումանեանի ստեղծագործութեան մէջ այս մոտիվի արտայայտութեան լաւագոյն փաստերը նրա իմաստութեամբ յիցուել քառեակներն են, Թումանեանը, մանաւանդ իր կեանքի վերջին տարիների գրած քառեակներում, մեծագոյն սիրով փարւում է այնպիսի խօսքերի, որոնք նրան բարձրացնում են մինչև իր ասած տիեզերական կեանքի ըմբռնումը: Ահա նա իրեն յուզող հարցերի շուրջը խօսք է բացել երկնաւէտ Մասիսի հետ:

Բարձր ե նրնոց աշխարհն հայոց ու
Մասիսը երկնաւէտ.
Իմ խոր հոգին եմ բարձունքին խօսք է
բացել նրա հետ,
Անհատ բանից, ըսկզբանից, երբ չկան
էլ դեռ չկար,
Մինչեւ վախճանն անվախճանի բնութեան
նում է զարեղար(*):

Այդքան խորքերը ձգտող տիեզերական առեղծուածները քննութեան առնող բանաստեղծը հոգով վերանում ու վեհանում է, զրովհետեւ նա ընդունակ է լսելու տիեզերքի միմուռն ու մեղեդին:

Վեհացնում է ու վերացնում ամեն
նալուր իմ հոգին

Տիեզերքի խոր մեղեդին ու մրմունջը
ամենուր(*):

Այս գէպքում, նա արդէն կարող էր իրեն ազատուած համարել հոգուն խեղճուկ տանջանքներ պատճառող անձուկ հսկի և ձգտել հասնելու ամենաբարձր ու ամենամեծ հաճոյք պատճառող զգացմունքին՝ ինքն իրեն այլևս չզգալու, ամէնքի հետ լինելու գրոթեանը:

Բայց ով կրայ եմ վայելք՝ ինքն ինձ
էլ չըզգայի,
Ու հալուէի, ծաւալուէի, ամենքի հետ
լինելի ... (**)

Այս հասնում է գրան: Բանաստեղծի համար զայլա է այն վայրկեանը, երբ նա քառեակներից մէկում իրեն համարում է տիեզերքի տէրը: Այդ վայրկեանը բերկրալից է ու երանաւէտ, և նա համակուծ է մի պայծառ լաւատեսութեամբ ու վերջնական նպատակին հասնելու հաւատով, որովհետեւ նա, միաժամանակ, յաղթանալու է իր մէջ, ինչպէս իրահանկանը կ'օւնէր՝ «յաւերժական կսկիծը բոլոր գոյութիւններին, այսինքն մահուան անխուսափելիութիւնից առաջացած ողբերգութիւնը»: Բանաստեղծի հոգին ամբանում է ըզվ տիեզերքը պատելով, և նա համոզեցուցիչ հանգստութեամբ վերջնականապէս յանգում է մահուան ժխտման գաղափարին:

Հազար տարով, հազար դարով առաջ
թե ես, ի՞նչ կայ որ,
Սա եկել եմ, կամ, կը լինեմ յար ու
յաւէտ, ի՞նչ կայ որ,
Հազար հսկէս ձեւեր փոխեմ, ձեւը
լապ է անցաւոր,
Սա միտք հոգի, Տիեզերքի մեծ հոգու
հետ, ի՞նչ կայ որ(**):

Ձգէտք է կարծել, որ Թումանեանն իր ստեղծագործութեան վերջին շրջանում է միայն այսպիսի մոտիվներ երգել (օրինակ՝ նաև նրա «Միրիուսի հրաժեշտը», «Տիեզերքի ընթերցումը», «Արուսեակ»

(*) Հ. Թումանեան, Քառեակներ, Երևան, 1938, էջ 44:

(**) Հ. Թումանեան, Քառեակներ, Երևան, 1938, էջ 50:

(***) Նոյն տեղը, էջ 41:

(****) Նոյն տեղը, էջ 47:

բանաստեղծութիւնները). նա նոյն այդ վերոյիշեալ խոհերը արտայայտել է նաեւ իր ստեղծագործութեան սկզբնական շրջանի գործերում: Բնորոշ օրինակ է «Իէպի անհունը» պոէմը:

Թուամանեանը նոյնպէս ուշի ուշով ուսումնասիրել է նարեկացու պոէտիկական կուլտուրան և նրանից ստեղծագործօրէն օգտագործել է շատ բան: Այստեղ առաւելուպէս ուշագրութեան արժանի է այն փաստը, որ Թուամանեանը իր լուսագոյն պոէմներից մի քանիսը հիմնականում գրել է առաջին անգամ նարեկում գործածուած տառը վանկանի յաժժ—անապետեան երկանդամ ոտանաւորի չափով: Բնաւ պատահական չէ, որ հիմնականում այդ չափով գրուած պոէմների թուում են օթիկաբարդիկ առումը, «Իէպի անհունը» և «Անունը»: Ըստ երեւոյթի, այդ պոէմների ուժեղ բախումներով հարուստ բովանդակութիւնն է, որ նրանց բանաստեղծին մղել է դէպի նոյն չափի գործածութիւնը: Որքան գեղեցիկ ու հարուստ են նշում, օրինակ՝ «Անունը» այդ չափով գրուած հատուածները:

Կանչում ե կրկին / Կանչում ոմղադար
էն չնայ եկելի / Կարօք անգուն...(*)

Շատ լաւ է ստացուել բանաստեղծի լիրիկական շեղումը, նոյնքան լաւ և գեղեցիկ են ստացուել նաեւ էպիկական նկարագրութիւնները:

Ինչպէս մի հեղեղ / Վեր կենար յանկարծ,
Երկընի մրթնած / ամպերից իջնէր,
Ինչպէս փոքորիկ սասիկ սրճերաց,
Դիւղից արցամ մի խումբ կտրինէր(**):

Արդէն խօսք չի կարող լինիլ նոյն չափով գրուած այն տողերի գեղեցկութեան մասին, որոնք զիալոգներով հերոսների ապրումներն են տրտայայտում: Այսպիսով, կարելի է ասել, Թուամանեանը գերազանցել է նարեկացուն երկանդամ տառը վանկանի յաժժ—անապետեան ոտանաւորի բազ-

մադէպ կիրառութեամբ և նրա ստեղծագործութեան փորձը ցոյց է տալիս, որ նարեկացու ստեղծած ոտանաւորի ուղի չափը միւս տեսակի ոտանաւորի չափերի հետ համեմատած ամենից բնորոշութեանն է և ամենից ճկունը՝ տարբեր բովանդակութիւններ նոյն յաջողութեամբ արտայայտելու արժանիքների տեսակէտից: Եւ բնաւ պատահական չէ, որ մեր քնարերգուներէրց շատերը իրենց լաւագոյն պոէմների և բանաստեղծութիւնների մի նշանակալից մասը գրել են այդ չափով (օրինակ՝ Ալիշանն իր «Պլպուրնի Աւարայրոն», Յովհաննիսեանն իր «Ժապը», Տէրեանն իր «Վերադարձը» և այլն):

Իսահակեանն իր ստեղծագործութեան շատ մոտիվներով հոգեկից է հանդիսանում Թուամանեանին: Եւ այն ինչ ասուեց Թուամանեանի և նարեկացու ստեղծագործութեան մի քանի կողմերի փոխարարներութեան մասին, վերաբերում է նաեւ Իսահակեանին:

Նախ՝ պէտք է ասել, որ Իսահակեանի ստեղծագործութեան մէջ մեծ տեղ է ընդունում՝ աշխարհի գեղեցկութեան պաշտամունքը. «Այո, հրաշք է աշխարհը, հէքեաթ է գեղեցիկ և անհուն զարմանալի»(*), բացառելու է նրա լիրիկական պատմուածքներից մէկի՝ «Ասագիի վերջին գարուն» հերոսը:

Այս պաշտամունքից բխում է բանաստեղծի ապրած խորը և ուժեղ ներքին դրաման: Ճիշդ է, աշխարհը մի զարմանալի հրաշք է ու գեղեցիկ հէքեաթ, բայց ի՞նչ է այդ աշխարհում ապրող մարդու կեանքը: Եւ ուղղութիւնը, խորը ծիրանութեան հասած Սաագին Իսահակեանի պատմուածքում ասում է. «— Աւաղ, անցաւ հարիւր տարիս մի գիշերուայ երազի պէս...»(**): Անաթ է ինչն է ողբերգականը. Իսահակեանի թափառական Շիդարը քայլում է և իր հոգու խորքում դառնալիք միտք անում մարդու գոյութիւնը մի ակնթարթ լինելու վրայ: Իսկ թոչուն դարձած Բուդգահան այսպէս է խորհրդածում աշխարհի

(*) Հ: Թուամանեան, Գեղարուեստական երգեր, Երևան, 1934, էջ 20:

(**) Նոյն տեղը, էջ 27:

(*) Ի. Իսահակեան, Ընտիր երգեր, Երևան, 1939, Կ. 2, էջ 299:

(**) Նոյն տեղը:

ու մարդու մասին. «Տեսայ՝ աշխարհը այն-
քան մեծ, և զգացող արարածը այնքան
փոքր, բայց նրա տանջանքն ու տնջանքը
աշխարհից մեծ»(*): Ուրեմն բաւական չէ,
որ մարդու կեանքը երազի նման վաղան-
ցուկ է և մի ակնթարթ յաւերժութեան
դէմ, այդ ակնթարթն էլ բերկրալից չի
անցնում:

Իսահակեանը հասկանում է, որ մար-
դու տանջանքները ունեն աստուծապէս
ստեղծական պատճառներ և նա որպէս
մարդու երջանկութեան ջերմ նախանձա-
խնդիր, ամէն անգամ խիստ ցասումով է
լցւում, երբ խօսում է այդ պատճառների
մասին, երբ խօսում է անցեալի շահա-
գործման վրայ հիմնուած հասարակական
կեանքի մասին, մի կեանքի, ուր մարդիկ
սիրար կոկորդից պատառ են հանում և
զարմեւում են հէքեաթ աշխարհը մի սահա-
ւոր ջնհնէմ:

Իսահակեանի պոէզիայում սեղ բռնող
աշխարհի՝ տիեզերքի գիղեցկութեան ու
մեծութեան և մարդու կեանքի կարճա-
տևութեան հակասութիւնից առաջացած
ծանր ապրումը, որը շփման կէտեր ունի
Մատեանու արտայայտուած Աստուծոյ
կերթութեան և մարդու վախճանականու-
թեան հակասութիւնից ծնուած ոգրերգու-
թեան հետ, յաղթահարուած է՝ բնութեանը
տիեզերքին միանալով անահանալու տեղ-
ջանքով: Այդ մոտիվը իսահակեանին ար-
տայայտել է ստեղծագործական առաջին
իսկ տարիներից սկսած: Նրա սկզբնական
գործերից մէկն է «Տիեզերական զանգ»
բանաստեղծութիւնը: Այստեղ հեղինակն
ասում է, թէ ինքը զգում է տեսնում է
ողջ տիեզերքը և որ տիեզերքը մի անհուն
զանգ է, իսկ իր հոգին նրա վսեմ ինչուակը:
Տիեզերք-զանգը վիհ լուսեան մէջ զօ-
ղանջում է անհունութեան, յաւերժութեան,
նշմարտութեան և գեղեցկութեան երգը:

Բուրժուական իրականութիւնից խիստ
զգգոն բանաստեղծը այդ երգի — իր ոգու
երգի թեւերով վերանում և սաւառնում է,
ինչպէս մի ալ բանաստեղծութեան մէջ է
ասում, տիեզերական խորութիւնների ան-
ճառ վայրերում:

Երկինքն ճիւստանց, Էփեղ, լուսալից,
Հոգիս արքնացուց լուսեան երգով:
Այս աստղադիպ, կեանքի անձուկից
Թափ առաւ հոգիս երազ-քիւերով:
Այս սիդերական խորութիւնների
Անճառ վայրերում հոգիս սաւառնեց,
Այս խորախորհուրդ, վեհ գալսեմների
Անխօս բարբառին լուս ունկնդրեց(*):

Տիեզերական խորախորհուրդ վիհ գաղա-
նիքների բարբառին ունկնդրելով՝ բանա-
ստեղծի հոգին հաղորդւում է յաւիտեակա-
նութեան խոհերին և ձուլւում է տիեզերքի
անմահ էութեան հետ:

Այս երկնալից հոգիս հաղորդուեց
Մատեանու բան խոհերին վսեմ,
Անմահ երեքում հալուեց ու ձուլուեց,
Ինչպէս մի ճնշւեց, ճիւղէ մի ճրտեմ...(**)

Ինչ վերաբերում է Նարեկացու պոէ-
տիկական կուլտուրայի ստուգադրման
օգտագործման, ապա պէտք է ասել, որ
Խոսեակեանին էլ մեծ ուշադրութիւն է դար-
ձրել այդ բանի վրայ: Հետաքրքրական
փաստերից մէկն այն է, որ նա իր նշանա-
ւոր պոէմը՝ «Արու-Լայա-Մահարին» գրել
է, դարձեալ առաջին անգամ Նարեկով
գործածուած, յամբարանագիտական քառու-
ղամ ջրան վառկանի ոտանաւորի չափով:
Այդ չափը մեր միւս բանաստեղծները չեն
գործածել: Այնուհետև իսահակեանը յա-
կապէս պոէմներում և արձակ էջերում
(որոնցից մեծ մասը փաստօրէն արձակ
պոէմներ են) ճիշդ մօտեցմամբ՝ ստեղծա-
գործօրէն ուշադրութեան է առել Նարե-
կացու Ներսիսիւնի և Մատեան Ողբեր-
գութեան պոէմի լեզուական-արտայայ-
չական մի շարք առանձնայատկութիւնները:
Ինչպէս օրինակ՝ բառապաշարի ճոխութիւնը
է պիտեաների և համեմատութիւնների առա-
տուութիւնը, փայլուն երանգաւորութիւնը,
խօսքի սիթիւն ու երաժշտականութիւնը:

Մեր նոր գրականութեան իննսարկե-
րական թուականների շրջանի խոշորագոյն
բանաստեղծների՝ Թումանյանի, Իսահակ-
եանի, Տէրեանի, Մեծարեւելի ու Վարու-

(*) Ա. Իսահակեան, Ընտիր երգեր, Երևան,
1939, հ. 2, էջ 312:

(**) Ա. Իսահակեան, Ընտիր երգեր, հ. 1,
Երևան, 1939, էջ 281:

(***) Նոյն տեղը, էջ 181:

ժանի նման զեղարուեստական խօսքի մեծ վարպետների՝ Նարեկացու ժառանգութեան օգտագործման այս բոլոր փաստերը (որոնցով դեռ բնաւ չի սպառուում իրողութիւնը), քերում են այն եզրակացութեան, որ Հայ գրականութեան վերածնունդին մեծ սկզբը նաւորողի գրական կուլտուրան իր որոշ կողմերով՝ առանձնապէս նրա անշափ հարուստ և ճոխ բառապաշարը, տաղաչափական և պատկերաւորման բարձր արուեստը, այժմ էլ, մեր օրերում էլ, կարող է ուսումնասիրութեան ու քննադատարար օգտագործման աղբիւր հանդիսանալ:

Ինչ վերաբերում է մասնաւորապէս Նարեկացու գործերի բառապաշարի օգտագործման հնարաւորութեան խնդրին, պէտք է ասել հետեւեալը: Իր տեղում նշուել է թէ, որ Նարեկացին բազմաթիւ բառեր (մօտ երկու հազար) կամ առաջին անգամ գրականութեան մէջ ինքն է գործածել կամ ինքն է ստեղծել: Այդ բառերից մի մասը վաղուց ընդհանուր գործածութեան է անցել, ինչպէս օրինակ՝ բողբոջախիտ, մշտափայլ, ծիծաղախիտ, վայելչագեղ, պողաւէտ, ակներև, խուռներամ և այլն: Բացառած չէ, որ Նարեկացու ստեղծած ուրիշ շատ բառեր ճաշակաւոր, նրբանկատ և զգուշաւոր մօտեցմամբ՝ ամէն կերպ խուսափելով արխաիզմով տարուելու արատաւոր հակումից, մեր գրողները օգտագործին լեզուն հարստացնելու նպատակով: Յիշատակենք այդպիսի մի քանի բառեր ոչ թէ անպայման յանձնարարելու իմաստով, այլ նմոյշի համար. օրինակ՝ արփաճաճանչ, ակնապարար, գեղածածաղ, անձնադատ, անհզաշուք, գեղատխուր, ծիրանածաւ, ծիրանածուէն, նոճիաճահ, բուրազուարթ, իրաւամիւթ, անձրեանունդ, խաւարասնունդ, գարնանաղայր, ահագնատեսիլ, անճողուպրիլ, կարօտաճեմ, ահագնատիպ, անրարիթմոս, մշտաշարջար, մշտատատան, սիրասնունդ, քիւրակործան, մշտասառոյց բաղմահատուած, քիւրամասնեայ, սիրաշարժ, լեռնակարկառ, լեռնահողով, կարծրախարխալ, ընդարձակատարար, վայելչատերև, սիրաբողբոջ, գեղեցկագեղ, պատշաճակերտ, գեղասագարթ, արջնաթոյր, անձրեածիր, արփիտկերպ, արփիացնցուղ և այլն:

Հասկանալի է, որ տուեալ բառը նաստեղծութեան մէջ գործածելու դէպքում, պէտք է այն բնականօրէն հիւստի հեղինակի ոճին և չնկատուի, թէ այն հնչել է վերցուած: Հին բառի այդպիսի օգտագործման մի սքանչելի նմոյշ է տուել Թուրանեանը իր «Աղթամար» լեգենդում. երբ նա այդ լեգենդի առաջին տողը սկսում է Նարեկացուց վերցրած ծիծաղախիտ բառով (սՄիծաղախիտ Վանայ ծովի ...), բնաւ չի զգացում, թէ դա հնում ստեղծուած և այնուհետև շատ քիչ գործածուած մի բառ է:

Սովետահայ նշանաւոր գրողներից շատերը, մասնաւոր Չարենցը և Դիմիրճեանը, ուշի ուշով ուսումնասիրել են Նարեկացու ժառանգութիւնը, որի գրական հետեւանքները կարելի է տեսնել նրանց ստեղծագործութիւններում:

* * *

Հայ հին գրականութիւնը համաշխարհային հետաքրքրութիւն և նշանակութիւն ունի. նրա պատմութիւնը հարուստ է բազմաթիւ պայծառ էջերով: Հայ իրականութեան մէջ՝ ֆեոդալականութեան դէմ մղուող դասակարգային սուր պայքարի պայմաններում, առաջ են եկել պրոգրեսիվ շատ գաղափարներ:

Հայաստանը եղել է կուլտուրայի ամենամօլ օրրաններից մէկը աշխարհում: Այնտեղից միջնադարեան ֆեոդալական խաւարի դէմ արձակուել են լոյսի ուժգին ճառագայթներ:

Հայ ժողովրդից ծնունց միջնադարի ժամանակաշրջանի մեծագոյն քնարերգու բանաստեղծը՝ Դրիգոր Նարեկացին: Ինչպէս հանճարեղ գրողներից շատերն են գիտակցել, որ իրենց ստեղծագործութեամբ անմահանում են, այնպէս էլ Նարեկացին է հրաշալի պատկերացրել այդ, երբ գրել է իր «Ողբերգութեան Մատենադոմ»:

Եւ քեպէս վախճան ընկալայ իբր զմահացու,
Այլ յարակցուրեամբ բանի այսր սոփերի
գրեցայց կենդանի:

(Վեպ՝ 19)

Մ. ՄԿՐԵԱՆ

ՀԱՅԿԱՊԱՆՆ ԿԱՆՔԵՐ

ԿՏՈՒՅ ԱՆՍՊԱՏ

ՊԱՏԻՄԱՆԱՆ. — Կտուց Անուպատը կը գտնուէր Վանայ լիճին մէջ համանուն կղզիին վրայ: Ունէր մէկ տաճար, Կտուցուած յանուն Ս. Կարապետի, և բազմաթիւ խուցեր միաբաններու համար: Անապատին խուտակըն կանոններուն համաձայն կրնէրու մուտքը արգելուած էր հոն:

Կտուց Անուպատի վանահայրերէն մէկ մասին անունները՝ ծանօթ են: Զանց կ'ընենք միեմաւոր շրջաններուն պատկանողները, որոնք ընդհանրապէս կարճատե պաշտօնավարութիւն ունեցած են:

1. — Մխիթար Արքեպիսկոպոս, 1414-22, որուն ժամանակ իբրեւ Կտուցի միաբաններ կը յիշուին Կարապետ ոպատուոր բանի, Մելքիսէթ, Մկրտիչ, Կարապետ, Սարգիս, Յովհաննէս, Սիմէոն, Յովհաննէս, և Դաւիթ կրօնաւորներ. — Սաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 165-6: Նօտարք, էջ 66, 68:

2. — Գրիգոր Նպիսկոպոս, 1462-83, որուն օրով Ստեփանոս Վարդապետ Փալաք նորդումներ կը կատարէ. — Նօտարք, էջ 207: Ե. Լալայեան, Վասպուրական, Նշանաւոր Վանքեր, Ա., 1912, էջ 73: Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը, Ա., էջ 60-61:

3. — Ստեփանոս Վարդապետ, 1604. — Ե. Լալայեան, Յուցակ Զեռ. Վասպուրականի, էջ 812:

Լիմի Առաջնորդ Ստեփանոս Շատախեցի Վարդապետի ժամանակ (1627-47), միաբանները շատցած ըլլալով, ոմանք կ'անցնին Կտուց կղզին և հոն ալ կը հաստատեն անապատական կրօնաւորներու եղբայրանոց մը. — Ա. Դաւրիսեցի, Պատմութիւն, 1896, էջ 254:

4. — Մարտիրոս Վարդապետ, 1681. — Ոսկեան, Ա., էջ 66:

5. — Դաւիթ Վարդապետ Թօլաքեցի, 1694. — Ոսկեան, Ա., էջ 67:

6. — Սիմեոն Արքեպիսկոպոս, 1698-1712, աշակցութեամբ Երեմիա Վարդապետի, կը վերաշինէ Ս. Կարապետի քայքայուած

տաճարը 1712ին. — Լալայեան, Վասպուրական, Նշ. Վանքեր, էջ 74, 77:

7. — Կարապետ Վարդապետ Բաղիսեցի, 1723-66, Վանքի պարագիւրը կը վճարէ և շէնքերը կը նորոգէ. — Ե. Լալայեան, Վասպուրական, Նշ. Վանքեր, էջ 79: Զանգ. Ամս., 1938, էջ 366: Ոսկեան, Ա., էջ 69: Յուցակ Զեռ. Երուսաղէմի, Գ., էջ 57:

8. — Աստուածաբան Նպիսկոպոս, 1767. — Ոսկեան, Ա., էջ 71-4:

ՄՇԱԿԱՆԻԹԱՅԻՆ. — Կտուց Անուպատի միաբանները քիչ են գրաւած գրչով ու գրականութեամբ. ունինք հետեւեալ սակաւթիւ անունները.

Ա. — Յովսէփ Քահանայ, 1414ին օրի. նախած է մէկ Աւեսարան. — Սաչիկեան, Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Ա., էջ 165-6:

Բ. — Սաչատուր Արքեպիս, Գրիչ, 1456-81, որիք Յովհաննէսի և Ասըմիւլիքի, եղբայր՝ Արծկէցի Գրիչ Յովհաննէս Քահանայի օրինակած է,

1. — Աւեսարան, 1456ին, գործակած է Մինաս Նկարիչ. — Սիոն, 1951, էջ 142:

2. — Յայմաւուրբ, 1462ին, Ստեփանոս և Սաչատուր Արքեպիսներու ցանկութեամբ. — Սաչիկեան, ԺԵ. Դարի Յիշտ., Մասն Բ., թիւ 225:

3. — Աւեսարան, 1466ին, տանուէր Հալիֆէի ցանկութեամբ. — Նոյն, էջ 197:

4. — Աւեսարան, 1475ին, Սոջայ Էղըլչայի համար. — Ե. Լալայեան, Յուցակ Զեռ. Վասպուրականի, էջ 469:

5. — Աւեսարան, 1481ին, Վարդան Արքեպիսի համար. — Լալայեան, Յուցակ, էջ 486:

Գ. — Յովհաննէս Քահանայ, Գրիչ, որի Մուրատի և Մարգարտի, աշակերտ Սաչատուր Կրօնաւորի, օրինակած է Աւեսարան մը, 1470ին. — Սաչիկեան, ԺԵ. Դարի Յիշտ., Մասն Բ., էջ 301:

Դ. — Յովհաննէս Քահանայ, Գրիչ, 1472-83, որիք Սաբիրի, աշակերտ Գրիգորի և Սաչատուրի, օրինակած է,

1. — Աւեսարան, 1472ին, Մկրտիչի և Սաղբէկի խնդրանքով. — Ոսկեան, Ա., էջ 60:

2. — Ճաւրնօր, 1482ին, ծաղկած է

Մինաս. — Եղիշէ, Երեման, 1957, էջ LIV:
3. — Աւետարան, 1483ին, Ոսկեան, Ա.,
էջ 61-2:

Ե. — Պօղոս Գրիշ, 1621ին օրինակած
է մէկ Պատմ. Վարուց Մեծին Ներսէսի. —
Ոսկեան, Ա., էջ 63:

2. — Հայրապետ Երէջ, Գրիշ եւ Կազմող,
1692-1701:

1. — Մեկնութիւն Սաղմոսաց, Ն. Լաւր-
րոնայւոյ, օրինակած է 1692ին — Ոսկեան,
Ա., էջ 66:

2. — Աւետարան, Կազմած է 1701ին. —
Հալապեան, Յուսէպ Զեռ. Վասպուրականի,
էջ 1028:

է. — Մարտիրոս Գրիշ, 1697ին գրած
է մէկ Բանք Տոմարականք. — Ոսկեան, Ա.,
էջ 66:

ՀՈԳԵԱՅ ԿԱՄ ՀՈԳԻՈՅ ՎԱՆՔ

Հոգեաց Վանքը կը գտնուէր Անձեաց-
եաց գաւառին մէջ ձորին մէջ, չրջանակ-
ուած բարձրաբերձ լեռներով: Քովէն կ'անց-
նէր Տիգրիս գետը: Նախապէս անահաւան
մենեան մը կար հոն, զոր Ս. Բարթողիմէոս
առաքեալ կը վերածէ կուսանոցի, այնտեղ
դնելով Ս. Կոյսին պատկերը: Ետքը Ս.
Գրիգոր Լուսաւորիչ կը նորոգէ և կ'ընդար-
ձակէ զայն և կը փոխէ կրօնաւորաց վան-
քի: Վանահայրերէն յիշատակուած են հե-
տեաւորները:

1. — Թեոդորոս Մեկ, 858. — Թովմա
Արծրունի, Տպ. 1852, էջ 239:

2. — Յովնանէս Արքեպիսկոպոս, 1085.
— Փրլառտոս Իշխանը կը հրաւիրէ զինքը
որ իր իշխանապետութեան մէջ կաթողի-
կոսանայ, բայց նա յանձն չ'առնէր. — Մատ-
թէոս Ուռհայեցի, էջ 275:

3. — Տէր Խաչատուր, 1317. — Ռաշիկ-
եան, Յիշտ. ԺԴ. Դարի, էջ 132:

ԺԵ. Դարու երկրորդ կիսուն սկիզբը,
1453 թուականին, Յովնանէս Գրիշ կ'օրի-
նակէ Շարակնոց մը՝ Աստուածատուր Քա-
նանայի համար. — Խաչիկեան, ԺԵ. Դարի
Յիշտ., Մասն Բ, էջ 38:

4. — Սեփանոս Լուկիսկոպոս, 1557. —
Իր Ժամանակ Վանքը ունէր տասնեակ մը
արեւականեր, ինչպէս, Տէր Հայրապետ, Տէր

Սահակ, Տէր Յովնանէս Մահառի, Տէր
Յովնանէս, Տէր Դաւար Կերպետ, Տէր Մար-
գարէ, Տէր Կարապետ, Տէր Սարգիս, Տէր
Կարապետ, Տէր Մեսրոպ (Մըշրուֆ ?). —
Ե. Հալապեան, Յուսէպ Զեռ. Վասպուրա-
կանի, էջ 659:

Իսկ իբրեւ Գրիշ ծանօթ է Մաւպիոն Քա-
նանայ, 1525 ?-96 ?, որդի Մելքոնի, որ
Հոգեոց Վանքին մէջ, 1557ին, ձեռնարկած
է Աւետարանի մը օրինակութեան. — Ե. Հա-
լապեան, Յուսէպ, էջ 657:

5. — Պետրոս Արքեպիսկոպոս, 1651-5.
Ռօշարի Սիւլէյման Բէկը, որ Վարագայ
Վանքը կողոպտած էր, կը կանչէ Պետրոս
Եպիսկոպոսը և կ'ուզէ անոր տալ Վա-
րագայ Ս. Նշանը որպէսզի իր վանքը
մնայ: Պետրոս Եպիսկոպոս կ'ընդդիմա-
նայ: Եւ երբ Սիւլէյման Բէկը կը յայտա-
բարէ, որ ինքն զուէն չ'առնէր, ուրիշ քա-
նանաներու կու տամ, որ տանին վանք.
Պետրոս Եպիսկոպոս կը պատասխանէ.
այն ատեն ես ալ իմ միաբաններս առնելով
կ'ելլեմ կ'երթամ ուրիշ տեղ: Ասոր վրայ,
Սիւլէյման Բէկ իր պահանջէն ետ կը կե-
նայ. — Ա. Դուրիմեցի, էջ 512-3, 520:

6. — Յովնանէս Թիւրքլեմնի, 1669. —
Ոսկեան, Գ., էջ 771:

7. — Մանուէլ Վարդապետ, 1670. —
Հալապեան, Յուսէպ Զեռ. Վասպուրականի,
էջ 938:

Ատկէ քառորդ դար ետք իբրեւ Գրիշ
կը տեսնենք Վազար Վարդապետ Ամբեցին,
որ 1696ին օրինակած է Բժեկարան մը (Կար.,
թ. 430), իսկ յոյն տարւոյ Մայիս 20ին
ալ մէջ Զիւռ Լեփմարան. — Ոսկեան, Գ.,
էջ 772:

8. — Մարգար Վարդապետ, 1730, որուն
Ժողովարարութեան կոնգակ մը կու տայ
Արքանաւ Կաթողիկոս, որպէսզի նպաստ
հաւաքէ և նորոգէ վանքի եկեղեցին. —
Ոսկեան, Վասպուրականի Վանքերը, Գ.,
էջ 772, 775:

Ըստ այսմ 1765ին կը նորոգուի Ս.
Աստուածատուր եկեղեցին. — Ոսկեան, Գ.,
էջ 776-7:

9. — Մոսթէոս Մ. Վարդապետ Կարճ-
կանցի, 1857-1883. — Նօտարք, էջ 79, 232:

Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

“ԼԻԱԿԱՏԱՐ ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՈՑ ԼԵՋՈՒԻ
ՀԱՄԵՍԱՏՈՒԹԵԱՄԲ 562 ԼԵՋՈՒՆԵՐԻ”

Ն. Ե. Բ. Ա. Ս. Ի. Թ. Ի. Ի. Ի.

ՀՐԱՋԵԱՅ ԱՆԱՌԻՆԻՆ — Երևան — 1955, էջ 655

Ա. — Հիթլերական ճիւղ: — Այս խումբը նոր երևան եկաւ: Դարձաւ սկիզբը կատարուող Պօղազքէօյի պեղումները երևան բերին զայն: Հիթլերները կարգացուցանաւ 1916ին, իսկ ճիւղին մնացեալ լեզուները տակաւին վերջիս կարելի եղաւ լուծել: Այս լեզուներէն չորսը միայն իբրեւ հնդեւրոպական կրնանք նկատել: Տիբեթերէն, Բալայեթերէն և անհնազգրական հիթլերներէն: Հիթլերները կարգացուցանաւ B. Hrozny'ի կողմէ 1916ին. այս գէպը որքան կարեւոր էր հնդեւրոպական լեզուաբանութեան համար, նոյնքան ևս Ն. Բ. երկրորդ հազարամեակի ծանօթացման: Հիթլերներէն կը գրուի աքքատերէն բնագործային վանկարանով և կը ներկայացնէ հիթլերական կայսրութեան հիմնադրներու և իշխանաւորներու լեզուն, որ կը գտնուէր ինքնուշաշի մէջ (Պօղազքէօյ): Ինքնուշաշի գիււանները յայտնաբերեցին հիթլերական հազարաւոր տախտակներ, որոնք կ'ստանձանաւորուին մօտաւորապէս 19րդ. և 14րդ. դարերու միջև (Հիթլերական կայսրութիւնը կը կործանէր 1200ին, Փոլսկական արշաւանքին հետեանքով), և որոնցմէ տակաւին քիչ բան հրատարակուած է: Աստիք առհասարակ հետեանել նրաթիւրը կը շօշափեն. — քաղաքական բնոյթ կրող գրուածքներ՝ տարեգրքեր, հրովարտականք, դաշնագրեր, արքայական թղթակցութիւններ, կրօնական ուղղութեամբ բնագրերներ՝ ծիսարաններ, աղօթքներ, աստապիւններ, գուշակութիւններ և դատաստանական գրուածքներ՝ օրինագրքեր: Ունինք նաեւ կարգ մը սուրբերէն-աքքատերէն-հիթլերներէն բառարաններ: Տակաւին, Ե.

գրպտոս, Թէլ-էլ-Ամառնայի մէջ գտնուած են հիթլերներէնով գրուած հրկու նամակներ (թղթակցութիւններ Ամէնօֆիոս Գ. Ի և Արազաւայի թագաւոր Թարսաւանայի միջև), Հեզուն իր կառուցուածքի էական գիծերուն մէջ ծանօթ է և թանկարժէք աղբյուր մըն է քաղաքատեղէն լեզուաբանին համար: Տեղական աւանդութեան մէջ, հիթլերներէն կը կոչուէր «նիսերէն», նետոս քաղաքին հետ առնչուելով (Նետիլի, ՆէշուՄիլի «նիսերէնով»): Հիթլերները Խաթթի առնուել կը վերապահէին երկրի առաջին բնակչներու ոչ հնդեւրոպական լեզուին: Աւելի նուազ ծանօթ է մեզի Լուիերէնը, որ կը գրուի հիթլերներէն նման և որ ժամանակակից է անոր: Լուիերէնը խոր հնութենէն մը ի վեր հաստատուած պէտք էր ըլլար Փոքր Ասիոյ մէջ, եթէ Լուիերէն ծագւածը նկատենք երրորդ հազարամեակէն սկսեալ Փոքր Ասիոյ մէջ տարածուած բոլոր տեղանունական կազմութիւնները: Ամէն պարագայի, պատմական շրջանին Փոքր Ասիոյ հարաւային մասին մէջ տեղաւորուած Լուիերէնը մեզի ծանօթ է միայն մի քանի տախտակներով և հատակոտոր ձևով: Մեր ծանօթութեան գլխաւոր աղբյուրը երկուեզուան հիթլերներէն-Լուիերէն կարճ քնագիր մըն է: Բարբառագրական անկիւնէն դիտուած, հիթլերներէն շատ մօտիկ լեզու մըն է Լուիերէնը, որ կը թուի գործածուած ըլլալ իբրեւ «սուրբ» կօրէն», միջազգային հիթլերներէն հետ իբրեւ «ազնուական» լեզու: Հաւանաբար հնդեւրոպական ծագում ունի նաեւ Բալայեթերէնը, որ մեզի հասած է կրօնական բանաձևեր պարունակող հիթլերական հաւաքածոյի մը մէջ, չափազանց հազուադիւս նմոյշներով:

Տակաւին ծանօթ է մեզի թէ իհնչպէս կը յորջորջուէր մեհենագրական արձանագրութիւններու լեզուն, զոր առժամաբար պիտի կոչենք անհնազգրական հիթլերներէն, և ոչ ալ զայն խօսող ցեղը: Այս բնագրերէն, որոնք գտնուեցան Փոքր Ասիոյ մէջ և մանաւանդ Միւրիոյ հիւսիսակողմը, կ'ստանձանաւորուին Ն. Բ. 14րդ. և 8րդ. դարերու միջև, և գրուած են մասնատարակ մեհենագրական գրութեամբ մը, կէս գաղափարական կէս հնչաբանական արժէքով, որ շատ մը փորձերէ վերջ կարելի կը դառ-

նայ զայն հաւանականօրէն կարգաւ, ինչ որ կը նախատեսուի լեզուէն, կասկած չի վերցնէր իր հնդեւրոպական ծագման չուրջ, Բայց, ամենայն հաւանականութեամբ, հիթիթերէնէն զատ, ուրիշ բարբառային խումբի մը կը պատկանի: Ուսումնասիրութիւնները տակաւին իրենց սկզբնական շրջանին մէջն են: Լուծումը պիտի դիւրանայ շնորհիւ Գարաթէթի (Կիլիկիոյ) երկեղուեան փուշիկերէն — հիթիթերէն բնագիրներու: Տես L. M., էջ 16 — 18:

Անտոնիան մատենագիտութիւն չի տար հիթիթական խումբին առնչութեամբ. կու տանք հետեւալ աղբիւրները՝

1) Հիթիթերէնի մասին. — B. Hrozný, Die Sprache der Hethiter, Leipzig, 1917. J. Friedrich, Hethitisch und «Kleinasiatischen» Sprachen, Berlin, 1931. E. H. Sturtevant, A Comparative Grammar of the Hittite Language, Philadelphia, 1933. Նոյնը Hittite Glossary, Բ. հրատ. 1936: H. Pedersen, Hittitisch und die anderen indoeuropäischen Sprachen, Copenhagen, 1938. Y. Friedrich, Hethitisches Elementarbuch, Heidelberg, 1940-1946. F. Sommer, Hethiter und Hethitisch, Stuttgart, 1947.

2) Լուիերէնի մասին. — J. Friedrich, Վերոյիշեալ գործը: B. Rosenkranz, Indogermanische Forschungen, 1938.

3) Մեհենագրական հիթիթերէնի մասին. — B. Hrozný, Les inscriptions hittites hiéroglyphiques, I-III, Prague, 1937. P. Meriggi, Die längsten Bauinschriften in «Hethitischen» Hieroglyphen, nebst glossar zu sämtlichen Texten, Leipzig, 1934. J. Friedrich, Entzifferungsgeschichte der Hethitischen Hieroglyphen, Stuttgart, 1939. Bonfante & Gelb, The position of «Hieroglyphic Hittite» among the Indo-European languages (Journal of the American Oriental Society, մէջ, LXIV, 1944, էջ 169-190). H. T. Bossert, Ein Hethitisches Königssiegel, Berlin, 1944. Bossert, Oriens I (1948), էջ 163-192.

4) Բաւայերէնի մասին. — H. Otten, Zeitschrift für Assyriologie, Neue Folge, XIV, էջ 119-145. Տես L. M., էջ 69-70.

Բ) Արիական ճիւղ. — Այս յորջորջումով կը հասկնանք իրանի և Հնդկաստանի

ընդարձակ տարածութեան վրայ խօսքուող հնդեւրոպական լեզուներու ամբողջութիւնը: Այս լեզուաճիւղէն մնացող հնագոյն բնագիրները միւս բոլոր լեզուաճիւղերէն աւելի հարազատ ձեւով կը ներկայացնեն հնդեւրոպական նախալեզուի ձևաբանութեան ընդհանուր վիճակը: Այս լեզուախումբը միակն է որ մեզի ցոյց կու տայ արմատներու կատարած գերը նախալեզուի մէջ, և նոյնպէս միակն է որ պատմական շրջանին ալ պահած է հնդեւրոպական քերականութեան Գ հոլովները, եւայն: Այս պատճառաւ, հնդեւրոպական լեզուներու բազմաթիւ քերականութիւնը կազմուեցաւ այն օրէն՝ երբ արիական լեզուները բազմաթիւեցան յունարէնի, լատիներէնի, սլաւերէնի և գերմաներէնի հետ: Այսօր ալ, առանց հին արիական լեզուներու գիտութեան, անկարելի է որիէ լուրջ ուսումնասիրութիւն կատարել այս ճիւղին մէջ: Արիական ժողովուրդները շատ մեծ պետութիւն մը կազմելով, իրենց իշխանութիւնը տարածեցին Հնդկաստանի հեռուօր ծայրերէն մինչև Արշիպեղագ և Միջերկրական: Անոնց լեզուն սփռուելով բազմաթիւ ժողովուրդներու մէջ, շատ շուտ սկսաւ ալլափոխուիլ և մեր թուականի սկիզբէն արդէն կը գտնուէր զարգացման այնպիսի աստիճանի մը վրայ՝ որ կը գտնենք լատիական և գերմանական լեզուները անկէ 10 դարեր վերջ:

Արիական ճիւղը կը բաժնուի երկու մասերու՝ հնդկական և իրանեան: Նախապէս կը կարծուէր թէ այս երկու մասերը իրարմէ անկախ և անջատ են, բայց յետոյ տեսնուեցաւ որ անոնք իրարու հետ շատ օղորմամտութիւններ կը ներկայացնեն: Կարելի է գրել ամբողջ ստանաւորներ թէ՛ հնդկերէնով և թէ՛ հին պարսկերէնով, որոնք գծուար պիտի ըլլար գնահատեն: Այս իրողութիւնէ պէտք է հետևեցնենք որ հնդգերէնը և պարսկերէնը մէկ լեզուի բարբառներ են և թէ հնդկները և պարսիկները իրենց նախահայրենիքէն միասին զաղթած, շրջան մը միասին ապրած և ապա բաժնուած են երկուքի: Տեսնենք այժմ այս ճիւղի երկու խումբերը առանձին առանձին:

1) Հնդկական ճիւղ. — Գալով դէպի Հնդկաստան, հնդկները առաջին անգամ

հաստատուեցան Ինդոս գետի հովիտը՝ Բէն-
ճապի մէջ։ Այստեղէն ապա անոնք իշան
Գանգէսի հովիտը և աւելի հարաւ՝ մինչև
Տեկան։ Այդ շրջանին, Հնդկաստան բնակ-
ուած էր սեւամորթ ցեղով մը՝ զոր նուա-
ճեցին հնդերոսպացի հնդիկները և հետզհետէ
զանոնք զէպի հարաւ քշելով, գրաւեցին
անոնց հողերը։ Այսօր Հնդկաստան կը ներ-
կայացնէ տարբեր ժողովուրդներու խառ-
նուրդ մը։ Կիւսիսային մասին մէջ կը բնա-
կին եկուոր հնդերոսպացիները, հարաւային
մասին մէջ՝ բնիկ, ոչ եւրոպացի (տորալիտ-
եան) ցեղերը։ Հակառակ դարեբնու երկար
միջոցին, եկուորները պահած են տակաւին
իրենց սպիտակ գոյնը, գլխաւոր այն պատ-
ճառով որ իրենք զիրենք ազնուական և
կրօնական դասակարգի վերածած են և
խուսափած են խառնուելու բնիկ ցեղով
ցudaհներու հետ։

Հնդկերէնը կը ներկայացնէ երեք շրջան-
ներ։ — ա) Հին հնդկերէն, որ ունի երեք
ստորաբաժանումներ։ — 1) Վէսայական
հնդկերէն, 2) Դիւցազնեղական հնդկերէն, 3)
Սանսկրիտերէն։

1) Վէսայական հնդկերէն։ — Աւանդուած
է մեզի հնդիկներու սրբազան մատենանի՝
Վէտաներու միջոցաւ, որուն առաջին մա-
սերը (Ռիկ-Վէտա) գրուած պէտք է ըլլան
Ն. Ք. 1500 թուին կամ աւելի առաջ, այն
շրջանին երբ հնդիկները տակաւին Ինդոս
գետի հովիտն էին։

2) Դիւցազնեղական հնդկերէն։ — Աւանդ-
ուած է Mahabharata և Ramayana մեծ
դիւցազնեղական թիւերնեւ միջոցաւ։

3) Սանսկրիտերէն։ — Այն լեզուն է որ
աւանդած է մեզի Մեծն Աղեքսանդրի ժա-
մանակակից հնդիկ ականաւոր քերականա-
գէտ Panini-ի իր ընդարձակ և մանրակրիտ
քերականութեամբ։ Սանսկրիտերէնը դար-
ձաւ հնդիկներու նուիրական լեզուն։ Թէև
այժմ մեռած, բայց դարձեալ կը մշակուի
և կ'ուսուցանուի գիտուններու կողմէ։

4) Միջին հնդկերէն։ — Ունի բազմաթիւ
բարբառներ, որոնք ընդհանուր անուամբ կը
կոչուին Բագրիդ։ Այս բարբառներով գրուած
են թատերական երկեր և պոետոտայական
արձանագրութիւններ, որոնք աւանդուած
են Աշոգա թագաւորին և իր յաջորդներուն

կողմէ, և որոնց հնագոյնը Ն. Ք. երրորդ
դարէն կու գայ։ Այս առթիւ, պէտք է յի-
շատակել նաև Բալի կոչուած լեզուն, որով
գրուած են հարաւային Հնդկաստանի պոե-
տայական գրուածքները, որոնց հնագոյնն
է պոետոտայական վարդապետարանը՝ Ն. Ք.
առաջին դարէն։ Բալին Բրիգդիդական լե-
զու է։ Ան կը ծագի ոչ թէ սանսկրիտերէ.
նէն, այլ աւելի հին լեզուէ մը՝ զոր կա-
րելի է կոչել քրեդհանուր հնդկերէն, և
որմէ ծագած են բոլորը, ինչպէս սանսկրի-
տերէնը։ Բայց սանսկրիտերէնը աւելի հին
է քան Բալին. թէև Բալին, աւելի ուշ
ժամանակի ծնունդ ըլլալով հանդերձ, ունի
այնպիսի ձևեր՝ որոնք աւելի հին են քան
նոյնինքն սանսկրիտերէնը։ Յայտնի է թէ
ուր խօսուած է Բալին իբրև կինդաի լե-
զու ու ապա գրականութեան անդամ։

5) Նոր հնդկերէն։ — Այս անուամբ կը
հասկցուին զանազան լեզուներ, որոնց
գլխաւորներն են. — 1) Բենգալի (16 մի-
լիոն), որ կը խօսուի Բենճապի շրջանին
մէջ, 2) Սինդի՝ Ստորին Ինդոսի շրջանին
մէջ, 3) Կիւնարաթի՝ համանուն թերակղզիին
մէջ և որ միաժամանակ կուպաշտ Փար-
սիներու լեզուն է, 4) Մարաթի (19 միլիոն),
Պոմպէյէն մինչև Ռաջպուտանա, 5) Հին-
սուսանի (63 միլիոն), կը խօսուի Ռաջ-
պուտանայի, Հիմալայայի շրջանի և Գան-
գէսի տէլըգային մէջ. ամբողջ հիւսիսային
Հնդկաստանի ազգամիջեան լեզուն է, ունի
երկու նշանաւոր բարբառներ՝ Հինդի՝ որ
սանսկրիտերէնի աւելի հարազատ ներկա-
յացուցիչն է և Ուրսու՝ որ չափազանց
ազդուած է պարսկերէնէն և արաբերէնէն,
6) Պենկալի (50 միլիոն), պէնկալացիներու
լեզուն է, 7) Օրիս (10 միլիոն), Օրիսայի
լեզուն է։ Այս եօթը գլխաւոր լեզուներէն
զատ, նշանաւոր են նաև Ասսամի՝ Հնդ-
կաստանի հիւսիս արևելեան շրջանին մէջ,
Սինկալի՝ Մէյլան կղզիի հարաւը, Փաւմիրի
և Տաթու կամ Փաթիրներու լեզուն՝ Հնդ-
կաստանի հիւսիս արևմտեան մասին մէջ։
Այս վերջինիս պաւական է գնչուերէնը, Գրն-
չուները հնդերոսպական ժողովուրդ մը
եղած են, որ Ն. Ք. 5րդ. դարուն գաղ-
թած է դէպի արևմուտք՝ և զանազան եր-
կրներու մէջ բնակելէն և մասամբ ալ ձուլ-
ուելէն վերջ, հասած է Եւրոպա (1417ին)

և այստեղէն ալ մինչև Եւրոպայի արևմտեան ծայրը: Ամէն տեղէն բառեր փոխառած են և այս փոխառութիւնները այսօր մեզի ցոյց կու տան իրենց գաղթականութեան ուղեգրի: Հինաւեջնէն առնալ տեսնուած են Պարսկաստան, որու հիւսիսային մասէն մտած են Քիւրտիստան և ապա՝ Հայաստան: Հոս երկար ժամանակ ընկած են, որու ապացոյցն են վաղադան կարեւոր փոխառութիւններ հայերէնէն. ինչպէս՝ գրաս, ջորի, բաբե, փոփ և այլն բառերը: Լկալ Գնչուները մտած են Փոքր-Ասիա, յունական կղզիները, յատկապէս Կրետէ, ուր շատ երկար ժամանակ դադար առնելէն վերջ, Պալքաններու վրայով անցած են Եւրոպա՝ Այսպէս, Եւրոպայէն նախապատմական շրջաններուն Հնդկաստան գաղթած փոխառ. դէպքերու բնութիւնով, նորէն ետ գաղթած է և գրեթէ նոյն ճամբով հասած է Եւրոպա: Գնչուներէն մէկ տեսակն է հայ բոշալիները, որուն միայն բառարանը զինչուներէն է. իսկ տարողը քերականութիւնը հայերէն է: Հնդկներէն ունի չափազանց ճոխ գրականութիւն: Լկողած է Հեռաւոր Արևելքի բոլոր ժողովուրդներուն վրայ: Լկող գլխաւոր պատճառը Պոստայական վարդապետութիւնն էր, որ շատ հետեւները տարածուեցաւ: Մինչև Սէյլան, Սուտեան կղզիներ, Պոնդիչ, Հնդկաչին, Ճափա, Փիլիպին կղզիներ, Կեդրոնական Ասիա և մինչև Ճափոն, ամէն տեղ իր հետ տանելով հնդկական լեզուն և գրականութիւնը: Ներկայիս, Հնդկաստանի մէջ, բացի Սէյլանէն, կը խօսուին 723 լեզուներ և բարբառներ, որոնց ընդարձակ վիճակագրութիւնը և նկարագրութիւնը կատարուեցաւ անգլիական կառավարութեան կողմէ 1911ի մարդահամարի ժամանակ: Սակայն, այս բոլոր լեզուները և բարբառները չեն պատկանիր Հնդկարական ընտանիքին, մանաւանդ հնդկերէնին, այլ կը պարունակեն նաև սեամորթներու ոչ-հնդկարական լեզուները:

Հնդկերէնի մասին Աճառեան մատենադարանութիւն չունի. կը ներկայացնենք հետեւեալ աղբիւրները. —

1) Հնդկահնուր ակնարկ մը Հնդկաստանի հին և նոր լեզուներու մասին՝ L. Renou և P. Meile, L'Inde classique, I., Paris, 1949.

2) Արիականներու անուան մասին՝ P. Thieme, Der Fremdling in Rgveda, Leipzig, 1938. G. Dumézil, le nom des Arya (Rev. hist. relig. 1941, էջ 36-59).

3) Վէտայերէնի մասին՝ L. Renou, Bibliographie Védique, Paris, 1931, շարունակուած R. N. Dandekarի կողմէ, Vedic Bibliography, Bombay, 1946. J. Wackernagel, Altindische Grammatik, Göttingen, 3 հատոր, 1897-1930. Macdonell, Vedic Grammar, Strasbourg, 1910.

4) Բրաքրիդներու մասին՝ R. Pischel, Grammatik der Prakrit — Sprachen, 1900. L. Nitti-Dolci, Les grammairiens prakrits, Paris, 1938.

5) Մանսկրիտերէնի մասին՝ L. Renou, Grammaire sanscrite, Paris, 1930.

6) Բալիերէնի մասին՝ W. Geiger, Pali Literatur und Sprache, Strasbourg, 1916. Andersen-Smith, A critical Pali Dictionary, Copenhagen, 1924.

7) Արդի հնդկ արիական ճիւղի մասին՝ J. Bloch, l'indo-aryen du Veda aux temps modernes, Paris, 1934; G. A. Grierson, Linguistic Survey of India, Calcutta, 1903-1928; J. Bloch, la formation de la langue marathe, Paris, 1914; R. L. Turner, A Comparative and Etymological Dictionary of the Nepali language, Londres, 1931; S. K. Chatterji, The origin and development of the Bengali language, Calcutta, 1926; T. G. Bailey, Grammar of the Shina language, Londres, 1924; W. Geiger, A grammar of the Sinhalese language, Colombo, 1938. Տես L. M., էջ 70.

2) Իրանեան ճիւղ. — Իրանեան լեզուները կը խօսուին ընդարձակ տարածութեան մը վրայ՝ Թիւրքէն մինչև Ինդոս կամ Հիւսիսային Կովկասէն մինչև Հնդկաստան և Պարսից ձոցէն մինչև Թուրքիստան: Իրանեան լեզուները և բարբառները կը զաստարուին հետեւեալ ձևով. —

Հին պարսկերէն. — Պարսիկ լեզուի այս շրջանը աւանդուած է մեզի պարսից Աքեմենեան թագաւորներու կողմէ, Ն. Ք. 560-330, իրենց բնեւագիր արձանագրութիւններով — (Բիւրսպոլիս եայլն): Ասոնք կը ներկայացնեն Ֆարսիստանի լեզուն և իրան-

եան լեզուներու ամենահին յիշատակարաններն են, թէև հնդկականէն նուազ հին, Հին պարսկական բեռագիր արձանագրութիւններու մէջ հնագոյնը Կիւրոսի տապանագիրն է, որ կը բաղկանայ 4 բառերէ:

Adam Kurush xshaya'ya haxamanishiya

Ես Կիւրոս քաղաւոր Ահմենիսանց

Բոլոր արձանագրութիւնները երեւոյնք չափ են և կը պարունակեն ընդամենը չորս հարիւր բառ:

Հին պարսկերէնը աւելի յետոյ ձևափոխուելով, կը ստանայ միջին պարսկերէն անունը: Այս յորջորջումով կը հասկնանք պահլաւերէնը, որ ունի երկու ստորաբաժանումներ. ա) Հին պահլաւերէնը կամ Արեւելեան պարսկական պահլաւերէն, որ պարսից Արշակունի թագաւորական տոհմի (ն. Ք. 250—226) լեզուն է. այս լեզուն կը մնան Ալլոմանի մագաղաթները, քանի մը արձանագրութիւններ և մանրէջական բնագիրներ, որոնք գտնուեցան Թուրքմանի մէջ: Այս լեզուն կը խօսուէր Պարսկաստանի հիւսիս արևմտեան մասին մէջ, և հայերէնը անկէ շատ փոխառութիւններ կատարած է: Բ) Նոր պահլաւերէն կամ Սասանեան պահլաւերէն, որ պարսից Սասանեան տոհմի թագաւորներու (226—642) շրջանի լեզուն է: Պահլաւերէնը աւանդուած է մեզի զանազան արձանագրութիւններով և գիրերով: Պահլաւերէնը խճողուած է բազմաթիւ արամերէն բառերով. կը գրին արամերէն, բայց կը կարդային պահլաւերէն. ասոր դասական օրինակն է մալան մալան, որ թէև այսպէս կը գրուէր, բայց կը կարդացուէր օան'նա'նա'ն: Այսպիսի արամերէն գրութիւնը, որ անուշատ դպրոցներու յիմարութեան արդիւնք էր, կը կոչուէր հիւլվադե, իսկ անոր պահլաւերէն ընթերցումը կը կոչուէր պալգեմդ: Արձանագրութիւններու մէջ ամենահինն է Սասանեան Հարստութեան հիմնադիր Արտաշէր Պապականինը (226—241): Ասոնցմէ քիչ մը աւելի հին են մագդէական գրականութեան միացորդները, ինչպէս՝ Արտաշիրաֆը, Կարեւորագի Մանոյրատը, Պունտէհիշը և այլն: Վերջին տարիները, Կեդրոնական Ասիոյ մէջ գտնուեցան խուճ մը մանրէջական գրուածքներ, որոնց պահլաւերէնը քիչ մը կը տարբերէր նախորդներէն և որոնք թուա-

կանով աւելի նոր պէտք է ըլլային: Պահլաւերէն գրութիւնը շատ թերի է և իւրաքանչիւր բառ տեղի կու տայ բազմաթիւ սխալ ընթերցումներու, մինչ մանրէջական պահլաւերէնը աւելի պարզ գրութիւն ունի: Հայերէնը մեծապէս կը նպաստէ ճշդելու համար պահլաւ բառերու անստորագ և կառուցածքի ընթերցումը: Ուստի ամէն պահլաւագէտ պէտք է չափաւոր կերպով գիտնայ նաև հայերէն:

Միջին պարսկերէնը աւելի ձևափոխուելով կը կոչուի նոր պարսկերէն, որու հնագոյն յիշատակարանները կը հասնին մինչև իննեւորդ դար:

Ահմենահին գրուածքը Յ. Ք. 809 թուականին Աքքաս Արշակցիի մի քանի տող ոտանաւորն է. ասոջին դասական հնդկանակն է Թուրգադի բանաստեղծը (Վախճանած 952-էն վերջ), հնագոյն արձակ գրուածքը Ապու Մանսուր Մուվաֆֆադի (չուրջ 970 թուին) դեղաբանութիւնն է: Իրիթէ ասոր ժամանակակից է Ֆիրտուսի Շահնամէն (չուրջ 1000 թուին): Պարսկերէնը շատ տարածուած լեզու էր մինչև անգործ շեղակաստանի մէջ: Տէլիի արքունիքին մէջ պարսկերէն կը խօսէին, որու արդիւնքն են այն բազմաթիւ փոխառութիւնները, զորս Հին տուստանի լեզուն ժառանգած է: Աւելի վերջ կը ծաղկին բազմաթիւ բանաստեղծներ և մատենագիրներ, այնպէս որ նոր պարսկերէնը ունի ճիս և հարուստ գրականութիւն և այսօր ալ Պարսկաստանի պետական լեզուն է, ինչպէս որ երկրի մեծագոյն մասին մէջ ժողովրդական խօսակցական լեզուն: Ֆիրտուսիի պարսկերէնը զուտ պարսկերէն է, մինչդեռ միւս հնդկանակներու լեզուն այնպէս խճողուած է արաբ բառերով, որ աւելի արաբերէն է քան թէ պարսկերէն:

ԱՆՈՒՇԱԽԱՆ ՎՊԻ. ԶԴՋԱՆԵԱՆ

(Շարունակելի՜ 7)

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ «ՏԱԳՆԱՊ»Ը ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՈՐ

ՆԱԽԱՌՈՒՑ. — 1946ին, լուսահոգի կերեղ Պատրիարքի վերջին օրերուն եւ հիւանդութեան շրջանին կը զուգարկէր Պաղեստինի աղէտը, որու ընթացքին Միացանութիւնն ու Ժողովուրդը սիրտ ի սիրտ եւ ձեռք ձեռքի խառնած, պիտի պաշտպանէին երուսաղէմի Ա. Յակոբեանց Վանքը եւ հոն ապաստան գտած շուրջ 4000 ի հասնող հայ-թիւրքեր:

Միաբանությունն ու ժողովուրդը, ռուսերու ներքեւ, զրկուած մարդկային կարելի բազմաթիւ անհրաժեշտութիւններէ, բայց զօրավիզ իրարու, պիտի անցնէին արիւննոտ ու չար վայրկեանները՝ որոնք այդ օրերուն Վանքէն ներս ապաստան գտած մեր ժողովուրդին բաժինը եղան: Պատրիարք, վարդապետ եւ ժողովուրդ, հոգեխառնուած, պատարտեալ տէրն մեռնելու իրարու համար:

Յետոյ մահը անծնագոհ Պատրիարքին եւ Տեղապահութեան եօթ տարիներու շրջանը եղիշէ Սրբնայս. Տէրութեանի, որուն միակ մտասեւեռումը պիտի ըլլար տնտեսապէս կարելի ընել Վանքին եւ անոր պարիսպներէն ներս ապաստան գտած ժողովուրդին կեանքը: Հանգանակիչ նուիրակներ, յօգնութեան կոչող եւ դիմումներ, պիտի կատարէին իրենց փրկարար դերը, հայթայթելով անհրաժեշտը: Հակառակ ընդհանուր անդրոժութեան եւ պակասող քարիքներու, Սիւրբանուխիինն ու ժողովուրդը կը շարունակէին իրենց խաղաղ ու հաշտ կեանքը, սպասելով լաւագոյն օրերու խոստանալով մին:

ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ. — 1955 ի Սեպտեմբերին, Հիսիսային Ամերիկայէն վտարուած նախկին առաջնորդ Տիրան Արքազանը Երուսաղէմի Հայոց Վանք կը վերադառնար, հոն անցընելու իր ամսական արծակուրդը, համաձայն Տեղապահին գրած իր նամակին: Վանք գալէն յետոյ սակայն, պիտի երկարածօուէր իր արծակուրդը ամիսներով, տեւական բնակութեան վերածուելու համար: Հակառակ Տեղապահ Արքազանի եւ Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ դիմումներուն՝ որ հաճի իրեն արժանաւայել պաշտօն մը ստանձնել Վանքէն ներս, Տիրան Արքազանը միշտ ինքզինքը անտարամդիր ցոյց տուաւ, պատրուակելով թէ շուտով ետ Ամերիկա պիտի վերադառնայ: Պաշտօններ ստանձնել չուզեցին նոյնպէս իրեն հետ եւ իրմէ վերջ կրուսաղէմ հեկոթ Թորքոմ, Հմայեակ եւ Խահակ վարդապետներ:

Պարագայ նստած է՜ր սակայն Տիրան Սրբազանը։ Միաբաններու մէջ մշակութային երեկոյթներ կազմակերպելու պատրուակին տակ շաքաթական հաւաքոյթներ կը սարքէր, գպրոցէն ներս գրաբարի եւ ծիսագիտութեան կամուտը դասեր կ'աւանդէր, առանց Տեղապահի եւ դպրոցի Տեսչի արտօնութեան։ Իսկ ցերեկները քարեկամ տուններ եւ խանութներ կը շրջէր, ազգի, եկեղեցիի եւ Վանքի անփառունակ վիճակի մասին քննադատութիւններ ընելու, եւ այդ բոլորին իրեւ միակ սատար ինքզինքը ներկայացնելով։ Այսպէս, քանի մը ամիսներու ընթացքին, պիտի կրնար իր շուրջ խմբել իրեն հաւատացող մարդերու եւ կիներու խմբակ մը, որոնք միամտաբար եւ իրենց յատուկ հաշիւներով, այս ինքնակոչ նոր առաքեալին մէջ կարծեցին ողջունել ազգի եւ Վանքի փրկիչը։ Եւ ասիկա այն աստիճան, որ իրեն յարող աշխարհական մը, այդ օրերուն թոյլ պիտի տար ինքզինքին յայտարարելու, — ահա Վանքին աստուածը —։ Տիրան Սրբազանը տիրաբար սկսաւ հաւատարմ իր աստուածային դերին, եթէ հաւատացած է՜ր արդէն, եւ կը պատրաստուէր փրկիչը ըլլալու նրուստդէն Վանքին ու ժողովուրդին։

Ի մեծօրս Եղորտաւտի ռաստիւն եռած էր դարեկով մարգարէներու։

Միաբանութիւնէն ու ժողովուրդէն իր շուրջը համակիրներու խմբակ մը կազմելէ, յետոյ, անոնց պաշտօն տուաւ, թէ՛ Միաբանութիւնէն ներս եւ թէ՛ ժողովուրդի մէջ, վարկաբեկի, Տեղապահն ու իրեն հաւատարիմները, ամէն առիթ օգտագործելով այս

նպատակին համար: Տեղապահն ու իրենները իրազեկ էին այս բոլորին, զարմանալով Տիրան Սրբազանի գործունեութեան այս կերպին եւ թեթեւամտութեան:

ԴԱԽԱԴՐԱՅԻՄԱՆ ՔԱՅԼԵՐ. — Տեղապահ Սրբազանը, 1956ի Յունիսին, վանքապատկան կտակի մը խնդրով երկու շաբաթուան համար կը ստիպուէր Հնդկաստան մեկնել: Վերադարձին, զարմանքով կը տեղեկանար թէ Տիրան Սրբազանն ու իրենները, փորձեր էին Միաբանութենէն ներս հանրաքուէ կազմել, վար առնելու համար Տեղապահը, սակայն հակառակ իրենց ճիգերուն չէին կրցած մեծամասնութիւն կազմել: Տիրան Սրբազանը ծածկելու համար այս դաւադրութիւնը, Տեղապահի Վանք ժամանելէն անմիջապէս յետոյ, Սուրէն եւ Պարգեւ Եպիսկոպոսներու հետ միասին, Տեղապահին կ'երթար, պատրիարքական ընտրութեան շուրջ խօսելու համար: Ու երբ Տեղապահ Հայրը իր դէմ եղած հանրաքուէի մասին խօսք կը բանար, բացատրութիւն ուզելով Տիրան Սրբազանէն, այս վերջինը կ'ուրանար եղածը եւ կը յարէր թէ պէտք չէր հաւատք ընծայել նման զրոյցներու:

Տիրան Սրբազանը իր յոռի տրամադրութիւններու երկրորդ քայլը կ'առնէր, ամբաստանելով Տեղապահը թէ արգելք եղած է Ամինայն Հայոց Կաթողիկոսի Յորդանան մուտքին: Տակաւին մինչեւ այսօր, գուցէ Վեհափառէն սկսեալ, շատեր կը հաւատան եւ կ'ուզեն հաւատացնել թէ եղիշէ Սրբազանին մտոր կար Յորդանանի Կառավարութեան այս մերժումին մէջ: Մինչդեռ իրողութիւնը ճիշդ հակառակն է: Վեհափառ Անթիլիաս եղած ատեն երբ Երուսաղէմ գալու փափաք յայտնեց, Տեղապահը, Եանէ Վարդապետը իր հետ առած, անմիջապէս Պէյրութի Յորդանանեան Հիւպատոսարանը կ'երթար, մուտքի արտօնութիւն խնդրելու Վեհափառ Կաթողիկոսի եւ իր հետեւորդներուն համար: Հիւպատոսը կ'առարկէր թէ այս պարագային, նկատելով թէ մուտքի վիզա խնդրողներ Սովիէտական երկրէ մը կուգան, ինք չէր կրնար տալ եւ ստիպուած էր հեռագրաւ արտօնութիւն խնդրել Ամմանէն: Երբ Տեղապահը վերադարձին կը հաղորդէր այս պարագան Վեհափառին, այս վերջինը համաձայն չէր ըլլար որ հեռագրաւ ուզուի արտօնութիւնը, եւ ժամանակ չկորսնցնելու համար, նպատակայարմար կը նկատէր Եգիպտոս մեկնել, անկէ Երուսաղէմ գալու համար:

Վեհափառը Եգիպտոս մեկնելէն յետոյ, պաշտօնն կը յանձնէր Եղիշէ Սրբազանին, անմիջապէս Ամման երթալ եւ աշխատել, ապահովելու համար Վեհափառի Յորդանան մուտքի արտօնութիւնը: Տեղապահ Սրբազանը Պէյրութէն նախ Երուսաղէմ եւ ապա Ամման կ'երթար, այս նպատակաւ խնդրանք ներկայացնելու Վարչապետին: Ու ո՛վ հեզանք, նոյն օրը Տեղապահը տակաւին Երուսաղէմ չվերադարձած, Տիրանն ու իր խմբակը, մարգարէական նախածայնութեամբ, ժողովուրդի մէջ կը տարածէին թէ Կաթողիկոսը պիտի չկրնար գալ, որովհետեւ Տեղապահ Եղիշէ Սրբազանը հակառակ է Կաթողիկոսի Յորդանան գալուն: Տիրան Սրբազանն ու իրենները այս ամբաստանութիւնը ընելէն յետոյ, առանց Տեղապահի արտօնութեան, հինգ Միաբան Եպիսկոպոսներու ստորագրութեամբ նոր խնդրանք կը ներկայացնէին Վարչապետին, Վեհափառի Երուսաղէմ գալու առնչութեամբ:

Երբ արտօնութիւնը ուշացաւ, Երուսաղէմ խմբուած Եպիսկոպոսները Կաթողիկոսի կողմէ կանչուեցան Գահիրէ, հոն գումարելու համար Եպիսկոպոսական ժողովները: Տիրան Սրբազան, որու Յորդանան բնակելու արտօնութիւնը սպառած էր եւ հրահանգ ընդունած էր Ներքին Գործոց Նախարարութենէն ձգելու երկիրը, Եգիպտոս չուզեց գալ, վախճալով որ չէր կրնար վերադառնալ: Սակայն իր մարդիկ Եգիպտոսի մէջ ըսեր էին Կաթողիկոսին եւ ուրիշներու, թէ Եղիշէ Սրբազանը պատճառ եղած է Վեհափառի Յորդանան չկարենալ գալուն: Գահիրէի մէջ Կաթողիկոսը անծամբ կը հաղորդէր Տեղապահին այս պարագան, աւելցնելով թէ ինքը չէր հաւատար ըսուածներուն եւ կը յուսար որ Յորդանանի Կառավարութիւնը վերջ ի վերջոյ պիտի չուզէր մերժել Երուսաղէմ երթալու իր փափաքը:

Յաջորդ օրը, Գահիրէէն, Եղիշէ Սրբազանի ստորագրութեամբ, արաբերէն զըր-

հանդիսանային, ինչե՛ր ըրած են իր դէմ, զինքը երկրէն դուրս վտարելու համար, ա. տիկա իր առանձինն թղթածրարը ունի, որուն հոս առ այժմ անդրադառնալու պէտք չկնք տեսնե՛ր :

Տեղապահին վերագրուած, աւելի ճիշդ՝ ամբողջապէս իր անձին վրայ փռուած այդ զրպարտագրի փոխադէն, Տիրան Սրբազան ու իրենները ունին բազմաթիւ զրպարտագրեր, որոնք կարգով կը հանգչին, այժմ այլեւս վտանգաւոր նկատուող թղթածրարներուն խորը : Անոնցմէ մաս մը կը մնային Տեղապահի անձնական թղթածրարին մէջ, որոնք իր բացակայութեան, սենեակին գոյքերու փոխադրութեան առիթով, անհետացած են : Սենեակէն վերցուած են նոյնպէս Տեղապահի բոլոր անձնական նամակներն եւ թուղթերը, առանց բացառութեան. այս պարագան ծանօթ է Միաբանութեան բոլոր անդամներուն : Վերոյիշեալ թուղթերէն միայն մէկը ունինք մեր տրամադրութեան տակ, Տիրան Սրբազանի կողմէ երուսաղէմի եւ Ս. Տեղեաց Վսեմ. Կառավարիչին գրուած, որուն մէջ որքան բառ այնքան սուտ կայ : Հոս կուտանք թարգմանութիւնը այդ գրին :

Զերդ Վսեմութիւն

Մուհաֆըզ երուսաղէմի եւ Ս. Տեղեաց

երուսաղէմ

Զերդ Վսեմութիւն

«Թոյլ տուէ՛ք խնդրեմ Զեր ազնիւ ուշադրութեան յանձնելու հետեւեալը : Համաձայն երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքական ընտրութեան վերաբերեալ օրէնքներուն, Պատրիարքական Տեղապահը իր ընտրութենէն բառասուն օրեր յետոյ, պարտաւոր է կատարելու Պատրիարքական ընտրութիւնը եւ արդիւնքը տեղեկացնելու Հոռոտն, Թագաւոր կայսեր հաւանութեան, տեղական կառավարութեան միջոցով :

Այս կանոնը անցած է Միաբանական Ընդհ. Ժողովէն նախ 19 Յունիս 1930 ին եւ ապա 30 Դեկտ. 1930 ին եւ ընդունուած ժամանակի խնամատար կառավարութեան կողմէ :

Տեղապահի եւ Միաբանութեան քանի մը անդամներու կողմէ յետածգուած է Պատրիարքական ընտրութիւնը, այն առարկութեամբ, թէ Նորին Վեհափառութիւն Հաշիմական Թագաւորը ի վիճակի չէ Պատրիարքական գէլ-Ք տալու ընտրութեան պարագային :

Սակայն ես եւ Միաբանութեան միւս անդամները 1950 ի գարնան, իմ կարն այցելութեանս միջոցին յերուսաղէմ, յայտնեցինք թէ Նորին Վեհափառութիւն Յորդանանի Հաշիմական Թագաւորը իր ամբողջական իրաւունքին եւ հսկիւնակութեան մէջ է ընտրուած Պատրիարքին Պէլ-Ք տալու : Դաւով այն իրողութեան թէ Պաղեստինի կէսը զբաւուած է Իսրայէլի կողմէ, Պատրիարքական ընտրութեան հարցին հետ ո եւ է կապ չունի եւ թէ Իսրայէլը մեզի համար կը նկատուի օտար պետութիւն մը :

Մեզի համար շատ թանկագին պիտի ըլլար Զերդ Վսեմութեան տեսակէտը այս խնդրի մասին, որովհետեւ Զեր հեղինակաւոր կարծիքը պիտի յստակացնէր կացութիւնը եւ պիտի դիւրացնէր մեր Հայ Համայնքի Պատրիարքական ընտրութեան հարցին լուծուը» :

Հաւատարմօրէն եւ յարգանքօք

Զերդ Վսեմութեան

Տիրան Սրբեպս. Ներսոյեան

Տիրան Սրբազանի կողմէ երուսաղէմի Վսեմ. Կառավարիչին ներկայացուած այս գիրը, որուն պատճէնը Կառավարիչին կողմէ ատենին մեզի ղրկուեցաւ ի գիտութիւն, իրադարձութիւններուն ամբողջապէս անհամապատասխան ստագիր մըն է, աւելին՝ որ զայն կը վերածէ իրական զրպարտագրի մը՝ այն է, որ Տիրան Սրբազան գիտնալով հանդերձ իրողութիւնները, անոնց ճիշդ հակառակը կ'արտայայտուի :

Ա. — Եղիշէ Սրբազանի Տեղապահ ընտրուելէն յետոյ, նկատի առած տնտեսական մեր կացութիւնը եւ քաղաքական անկայուն վիճակը, Միաբանութիւնն էր չուզողը որ պատրիարքական ընտրութիւն կատարուի եւ ոչ թէ քանի մը Միաբաններ:

Բ. — 1950ի գարնան, երբ Տիրան Սրբազան ժնէվի ժողովէն երուսաղէմ կուգար, ուր գացեր էր Տեղապահի փափաքով Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանը ներկայացնելու, իր ներկայութեան, երբ ամբողջ Միաբանութիւնը հրաւիրուեցաւ իր զեկոյցը լսելու, հոն դարձեալ երբ պատրիարքական ընտրութեան խօսք եղաւ, ամբողջ Միաբանութիւնը միաձայնութեամբ յարմար նկատեց որ յետաձգուի ընտրութիւնը:

Գ. — 1953ին, երբ Տիրան Սրբազան Շուէտի մէջ գումարուելիք միջնեղեցական ժողովին կ'երթար, դարձեալ Երուսաղէմ հանդիպեցաւ եւ իր փափաքին վրայ, նորէն ամբողջ Միաբանութիւնը Պատրիարքարանի փոքր դահլիճը հրաւիրուեցաւ. անգամ մը եւս պատրիարքական ընտրութիւնը խնդրոյ առարկայ եղաւ, բայց ժողովը միաձայնութեամբ համաձայն չգտնուեցաւ որ ընտրութիւնը փութացուի: Ժողովին ներկաները շատ լաւ կը յիշեն Տիրան Սրբազանի եւ Գեր. Տ. Նորայր Եպս.ի բախումը այս հարցի վերաբերմամբ:

Դ. — Տիրան Սրբազան, Ամերիկայէն Տեղապահին գրած իր երեք նամակներուն մէջ, յստակ կերպով կը յայտարարէր թէ որքան ատեն որ արաքական եւ հրէական հարցը Երուսաղէմի նկատմամբ իր լուծումը չէ գտած, պէտք էր պատրիարքական ընտրութեան ձեռնարկել: Իր նամակներու այս պարունակութեան տեղեակ են Միաբանութեան անդամներէն եւ մեր ազգայիններէն շատերը:

Ե. — Անխիդն գրպարտութիւն մըն է, Վսեմ. Կառավարիչին գրուած նամակի այն յայտարարութիւնը, թէ պատրիարքական ընտրութիւնը Տեղապահին կողմէն յետաձգուած է, որովհետեւ Նորին Վեհափառութիւն Յորդանանի Թագաւորը ի վիճակի չէ նկատած, ընտրութեան պարագային, դէռ չ'տալու: Տիրան Սրբազան, իր հակառակութեան մէջ կուրցած, չէր անդրադառնար թէ քաղաքական այս ծանրակշիռ սուտ յայտարարութեամբ, ոչ միայն օրուան Տեղապահը, այլ ամբողջ Հաստատութիւնը կը զրպարտէր ու կասկածելի կ'ընէր յաջա Յորդանանի Թագաւորին եւ Կառավարութեան:

Ընդհակառակն, քաղաքականութիւն խաղալ փորձող այս իմաստունը, Անգլիական Արտաքին Նախարարութեան գրած իր նամակին մէջ, որուն յօդին մեզի դրկուեցաւ այդ շրջանին, միջազգային օրէնքները սերտած բանգէտի մը պէս, կը յայտնէր թէ՛ առանց դէռ-Նի ալ մենք պէտք է ընենք պատրիարքական մեր ընտրութիւնը, եւ թէ Յորդանանի Թագաւորին ներկայացնելու պէտք չկար այս պարագան, իբրեւ Երուսաղէմի մեր Միաբանութեան յատուկ գործ: Ահա թէ ինչո՞ւ համար կ'ըսէինք, որքան ղէմի մեր Միաբանութեան յատուկ գործ: Ահա թէ ինչո՞ւ համար կ'ըսէինք, որքան ղէմի մեր Միաբանութեան յատուկ գործ: Սուտէն անդին, չարութիւն ու նենգութիւն, որոնք թոյլատրելի չեն պաշտօնական նման պարագաներուն:

(Շարունակելի՝ 1)

ՎԵՐԱՀԱՍՏԱՏՈՒՄ Ս. ԱԹՈՒՈՅՍ ՏԵՂԱՊԱՀԻՆ

Յորգանան գտնուող Ս. Աթոռոյ քանինիդ Միաբաններէ տասնինգ եղբայրներու կողմէն գիժմու կատարուեցաւ Ս. Քաղաքիս վաճառականութիւնը, խնդրելով որ Գեր. Տ. Եղիշէ Սրբազանի իբրեւ. օրինաւոր Տեղապարս կրկին վերանստատուի Տեղապարսական իր պաշտօնին մէջ:

2 Յունիս 1960, առաւօտեան ժամը 11ին, Քաղաքիս և Ս. Տեղեաց վաճառականութիւնը Հասան էլ Քաթիպ, հետը աւանդելով Երուսաղէմի և շրջակայից Ընդհ. Ռադիկալական Իսլամական Պարտիզանական Պաշտպանական Սկիզբի, և Քաղաքապետարանի ներկայացուցիչ Տօքթ. Մաժաժ, Պատրիարքարան եկան և հոն հաւաքուած ամբողջ Միաբանութեան անդամներու ներկայութեան Մուհաֆէզը իր Տեղապարսի պաշտօնին մէջ վերահաստատեց Գեր. Տ. Եղիշէ եպս. Տէրութեանը: Ամբողջ Միաբանութիւնը յօժարութեամբ և սիրով ընդունեց այս հաստատումը և շնորհաւորեց զինքը:

Միաբանութիւնէ և Կառավարութիւնէ վերահաստատուած Գեր. Տեղապարս Տ. Եղիշէ եպսիսկոպոս Տէրութեան, յաջորդ օրն իսկ, Միաբանական Ընդհանուր Ժողովի նրա իրեց Յորգանան գտնուող Միաբանութեան քանինիդ անդամներէ, քանինիդ, ընտրուեալ ժամը Ս. Աթոռոյ Տնօրէն Ժողովը, ներկայութեամբ և մասնակցութեամբ քանինիդ Ժողովական հայերբու:

Տնօրէն Ժողովոյ ընտրելեաց կրկնանուն ցանկին անցնելէ առաջ, ընտրուեցաւ Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ ղեկարար Գաղտնիքաւորութեամբ և քուէից բացարձակ առաւելութեամբ Ատենապետ ընտրուեցաւ Տ. Հայրիկ Եպս. Ասլանեան, իսկ Փոխ Ատենապետ՝ Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան: Ա. և Բ. Ատենապարիսներ Տնացիին Տ. Դաւիթ և Տ. Արիս Արեւելաները:

Հոս մասնաւոր յիշատակութեան արժանի կը նկատենք նշել որ Գեր. Տ. Եղիշէ եպս. Տէրութեան, ի յարգանս նորին Ս. Սմբատեան, իբրեւ. պատժուած, չուրեց նախագահել Միաբանական Ընդհ. Ժողովի նիստերուն և խորհրդէ չայրիկ Սրբազանիէ որ փոխարինէ զինքը և բանալ Ժողովը նախագահական անթուէն: Տեղապարսի այս մէտքը խլացուցիչ ծափահարութեամբ արժանացաւ Միաբանական Ընդհ. Ժողովի բոլոր անդամներու կողմէ:

Ապա Միաբանական Ընդհ. Ժողովը անցաւ իր օրակարգին, որ էր ընտրութիւն Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ վեց անդամներու, կրկնանուն ցանկին վրայէն, որ առաւ հետեւեալ արդիւնքը: —

Հոգ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան
Հոգ. Տ. Անուստան Վրդ. Զոչանեան
Հոգ. Տ. Նեփոն Վրդ. Բապտիստան
Հոգ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր
Հոգ. Տ. Դաւիթ Արդ. Սահակեան
Հոգ. Տ. Օնան Արդ. Գալպատան

որոնք ընտրուելէ յետոյ ընդունեցին նախագահող Գեր. Տ. Հայրիկ Սրբազանի օրհնութիւնը:

Յունիս 6, 1960 ին, նորինտի Պատ. Տնօրէն Ժողովը, Միաբանական Ընդհ. Ժողովին պատահաբանեալ տեղեկագրով մը առաջարկ քուէի որ Միաբանութիւնէն արտաքսուին այն Միաբանները, որոնք պատահաւ եղան Երուսաղէմի վանքի տագնապին, իրենց հակականոնական և հակակառավարական գործունէութեամբ Միաբանութիւնէն ներս և Հայ Ժողովուրդի մէջ ստեղծելով այն ցաւալի վիճակը, որուն հանդիսատեսներն ենք տակաւին:

Միաբանական Ընդհ. Ժողովը նկատի առնելով Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ առաջարկը, բանաւոր գտաւ զայն և յետ թեր ու զէմ երկար վիճարանութեանց, լուսնեբու բացարձակ առաւելութեամբ որոշեց արտաքսել զանոնք:

Ան Պատ. Տնօրէն Ժողովոյ պատահաբանեալ առաջարկը վերոյիշեալներու մասին և անոնց բոլորին՝ անունները: —

4 Յունիս 1960

Գերապատիւ

Տ. Եղիշէ Ս. Եպս. Տէրութեան
Պատրիարքական Տեղապարս և
Նախագահ Միաբանական Ընդհ. Ժողովոյ
Ս. Երուսաղէմ

Սրբազան Հայր,

Տնօրէն Ժողովոյ, 4 Յունիսի իր նիստին մէջ նկատի առնելով Ս. Աթոռոյ այժմու կացութիւնը, ստիպողական նկատեց զայն իր օրինաւոր, կանոնական և արդար վիճակին վերադարձնելու գործը: Այս առթիւ քննութեան առաւ պարագան այն Միաբաններուն, որոնք ստեղծեցին վերջին չորս տարիներու տագնապը և խախտեցին կարգն ու կանոնը թէ Միաբանութեանը գործը և թէ Ժողովուրդի կեանքին ներս, ինչպէս նաեւ աղարտեցին Ս. Աթոռոյ բարի համարքը յայս ն. վեհ. Թագաւորի յարգոյ Կառավարութեան:

Ժողովոյ ցաւով անբազարձաւ հիմնական երեւ իրողութիւններու, որոնք աղիտալի հետեւեցնելու եղան երկար այս տագնապին:

Ա. — Կարգ մը Միաբաններ, լքելով արտա-

առանձին է Ս. Էջմիածնի մէջ իրենց վստահութիւնը, եկան Ս. Աթոռ և Միաբանութեան մէկ մասը, վաճաքանակ ժողովուրդին ու աշակերտութիւնը մղեցին ապստամբութեան, օրինաւոր իշխանութեան դէմ, խախտելով անոնց բոլորի հոգիին մէջ, դարերէն աւանդ. մնացած յարգանքը իշխանութեան և Աթոռին հանդէպ:

Բ. — Նոյն Միաբանները, իրենց հետեւորդներու միջոցաւ, ճշշում է մինչև իսկ բիրտ ոյժ գործածեցին, Միաբանութեան անդամները ապրելէ կերպով գոտարուած ժողովներու բերորէ համար, ինքզինքնին Պատրիարք և Լուսաւորապետ րնտրել և յայտարարել տալու նպատակով: Սոյն արարքներով անոնք ռուսակոյնքին Միաբանական կանոնն ու աւանդութիւնը, տապալելով օրինաւոր իշխանութիւնը և անոր տեղ հաստատել ուղղով ապրելէ կերպով բնորոշած իշխանութիւն մը:

Գ. — Երբ Յորգանանի Կառավարութիւնը, իստ երկու շնչութեան, հաստատեց եղած բռնկորուսեցներու ոչ միայն ապրելէ այլև երկրի անդորութեան տեսակետով վստահաւոր ըլլալը, հրահանգեց վերադարձնել վանքի կցութիւնը իր կանոնական և իրաւական նախկին վիճակին: Բռնագրաւիչ Միաբանները, փոխանակ ընդառաջելու յարգող Կառավարութեան օրոշումին, անգամ մը ևս ապրումամբութեան և անհնազանդութեան մղեցին ժողովուրդին ու Միաբանութիւնը, ինչ որ տագնապը աղէտի վերածեց՝ վտանգելով Ս. Աթոռի վախճան աւանդական առանձնաշնորհումներն և իրաւունքները յաշուաւորութեան մղեցին, որ արթուն պահակն է Ս. Տեղեաց ծառայող կրօնական Հաստատութիւններուն և հակողը անոնց ներքին կանոնադրութեանց գործադրութեան:

Սոյն հիմնական մեղադրանքներով կ'ամբաստանեմք մեր Միաբանութեան հետեւելու անգամները. —

Գեր. Տ. Տիրան Արքեպ. Ներսիսեան
Գեր. Տ. Շնորհ Եպ. Գալուսեան
Նոգ. Տ. Թարգմ Վրդ. Մանուկեան
Նոգ. Տ. Խանակ Վրդ. Ղազարեան
Նոգ. Տ. Վազգէն Վրդ. Գրգորյան

Նոյն ամբաստանութիւններով կ'ամբաստանեմք նաև վերոյիշեալներու իրական գործակիցները. —

Գեր. Տ. Զգոն Եպ. Տէր-Յակոբեան
Նոգ. Տ. Տիրայր Վրդ. Տէրվեան
Նոգ. Տ. Միւռն Ծ. Վրդ. Կրճիկեան
Նոգ. Տ. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Ինդրեան

Այսօր տակաւին, վերոյիշեալ ինն Միաբանները կը շարունակեն թերթերով յայտարարութիւններ հրատարակել Յորգանեան արգարակներով Կառավարութեան դէմ, ինչպէս նաև խռովել Հայկական արտասահմանի

բարեացակամ արամադրութիւնները Ս. Աթոռի հանդէպ:

Ս. Աթոռի հանդէպ երկրի իշխանութեանց վստահութիւնը ապահովելու մտահոգութեամբ և ենթականերուն կողմէ Ս. Աթոռին դէմ ներթուրող դաւաճուն վերջ մը տալու մտադրութեամբ, որպէսզի զրկուին ամէն տեսակի հանգամանքէ Ս. Աթոռի և Միաբանութեան անունով խօսելու, Տնօրէն ժողովուրդատկ. Ընդհ. ժողովի հաւանութեան կ'ենթարկէ վերոյիշեալ Միաբանները Միաբանութեան շարքերէն արտաքսելու իր առաջարկը:

Ասոնց վրայ պէտք է ունեցնել, այլապէս իրենց Միաբանական պարտաւորութիւնները չյարգող երկու Միաբաններ ևս, մին Հոգ. Տ. Ատոմ Վրդ. Առաքելեան, որ երեսուն տարիներէ ի վեր հեռացած է Ս. Աթոռէն, առանց սեւէ ձեռք պահելու իր յարաբարութիւնը Միաբանութեան հետ, և երկրորդ՝ Նոգ. Տ. Սլահան Արդ. Միւռնեան, որ ուրիշ Միաբանութեան յարած ըլլալուն համար, դադարած պէտք է նկատուի մեր Միաբանութեան անգամակցութենէն:

Ներկայացնելով վերոյիշեալներու պարագան Ձեզր Սրբապետութեան և Ձեր միջոցաւ Պատկ. Միաբանական Ընդհ. ժողովոյ նկատառման,

Մնամք ի համոզոյր

Ս. Աշոյն Ձեզր Սրբապետութեան

Դիւան Պատ. Տնօրէն ժողովոյ

Ատենադպիր Բ. Ատենապետ

Դմիտր ԱՐԵՂԱՅ ԶԱԿԱՐ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Յ. Գ. Տնօրէն ժողովուրդատկ. յարմար կը նկատէ յիշեցնել թէ վերոյիշեալ Միաբանները եթէ զգաստացած ընդունին իրենց յանցանքները, կրնան դիմել Ս. Աթոռոյ Պատ. Տնօրէն ժողովին, վերստին ընդունուելու համար Միաբանութեան մէջ:

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱՅՈՒ ՍՐԲՈՑ ԶԱԿԱՐԱՅ
ԶԵՐՈՒՍԱՐԷՄ

6 Յունիս 1960

Համար 354

Գերշնորհ

Տ. Եղիշէ Ս. Եպ. Տէրտէրեան
Բարեխնամ Պատրիարքական Տեղապահ
Առաք. Ս. Աթոռոյ և Նախագահ Պատ.
Տնօրէն ժողովոյ, Ս. Աթոռ

Սրբազան Հայր,

Պատկառելի Միաբանական Ընդհանուր ժողովը իր 6 Յունիս 1960 թ. Նիստին մէջ, գոտարուած ի Պատրիարքարան առաւօտեան ժամը 10ին, օրակարգ ունենալով Պատ. Տնօրէն ժողովոյ պատահաբանեալ առաջարկը, Միաբանութենէն վտարելու այն Միաբանները

որոնք նախընթաց չորս տարիներու ընթացքին, հակառակ Ս. Աթոռոյ կանոնադրի տրամադրութիւններուն և վախուցս կարգուսարքին, ստեղծեցին Հայոց Պատրիարքարանի տապանալը՝ թէ Յորդանանէն ներս և թէ դուրս՝ մեր գաղութներուն մէջ։—

Պատ. Միւր. Ընդհ. ժողովրդ յետ երկար քննութեան, մեծամասնութեամբ որոշեց որ հետեւեալ Միաբաններ՝

1. Տիրան Արեպա, Ներսիսեան
2. Շնորհ Եպս. Գալուստեան
3. Զգոն Եպս. Տէր-Յակոբեան
4. Տիրայր Վրդ. Տէրվիւեան
5. Միւռոն Ծ. Վրդ. Կրնիկեան
6. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Խոյնդեան
7. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան
8. Խաճակ Վրդ. Ղազարեան

Ս. ԱԹՈՌ, ԵՐՈՒՍԱԳԼՄ

Գերաշնորհ և Հոգեշնորհ եղբայրներ,

- Տ. Տիրան Արեպա, Ներսիսեան
Տ. Շնորհ Եպս. Գալուստեան
Տ. Զգոն Եպս. Տէր-Յակոբեան
Տ. Տիրայր Վրդ. Տիրվիւեան
Տ. Միւռոն Ծ. Վրդ. Կրնիկեան

- Տ. Հմայեակ Ծ. Վրդ. Խոյնդեան
Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան
Տ. Խաճակ Վրդ. Ղազարեան
Տ. Վազգէն Վրդ. Գրպրըլեան
Տ. Ասոմ Վրդ. Առաքելեան

Տ. Օսական Արդ. Միմասեան

Համաձայն Ս. Աթոռոյ Պատուարժան Տնօրէն ժողովոյ 4 Յունիս 1960 թուակիր պատճառաբանեալ առաջարկին, զՁեզ բոլորդ Ս. Ուխտիս Միաբանութենէն արտաքսելու, Պատ. Միաբանական Ընդհ. ժողովը ունկընդդէմ տեղեկադրի մէջ Ձեր մասին նշած ամբաստանութիւնները, և յետ թեր ու դէմ կարծեաց փոխանակութեան, բացարձակ մեծամասնութեամբ որոշեց արտաքսել զՁեզ բոլորդ Ս. Յակոբեանց Ուխտի Միաբանութենէն։

Ս. Աթոռոյ պաշտօնաթերթ Սիւն-ի միջոցաւ պաշտօնապէս կը հաղորդենք Ձեզի բոլորիդ, Ս. Ուխտիս Միաբանական Ընդհ. ժողովոյ այս որոշումը և կը ծանուցանենք Ձեզի թէ արտաքսուած էք Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամակցութենէն և դադրած, ներկայ տարւոյս 6 Յունիսէն սկսեալ, իրաւական ունէ կապ ունենալէ Միաբանութեանս և Պատրիարքարանիս հետ։

Պատ. Տնօրէն ժողովոյ, Ձեզ Միաբանութենէն արտաքսելու, Միաբանական Ընդհ. ժողովին բերուած պատճառաբանեալ առաջարկին մէջ, փաստօրէն նշուած ու յայտնուած են Ձեր զխաւոր յանցանքները, որոնց համար տրուած այս պատժժը մեղմադոյն կը նկատենք։ Իսկ եթէ զզատացած, ներողութիւն խնդրէք Վանքի իշխանութենէն և վերստին ընդունուելու դիմում կատարէք, նկատի կ'առնենք Ձեր խնդրանքները, եթէ համոզուինք անոնց անկեղծութեանը։

Ս. Աթոռ, 6 Յունիս 1960

Տէր ընդ Ձեզ
Եղիշէ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ
ԸՏՏԻԱԿ Պատրիարք Ս. Երուսաղէմի

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՐԻԱՐՔԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍՐԲՈՅ ԱԲՈՌՈՅՆ

ՅՐԱՌՍԱՆՔԻՄԻ

Ժ. — Կազմութիւն Պատրիարքական Թեկնածուներու հնգանուն ցանկին. —

7 Յունիս 1960 ին Միաբանական Ընդհ. Ժողովը ի նիստ գումարուեցաւ Պատրիարքաւանի գահինը, նախապահութեամբ Պատրիարքական Տեղապահ Գեր. Տ. Եղիշեկ Եպիսկոպոսի, Կազմելու համար Պատրիարքական ընտրելիներու հնգանուն ցանկը: Ներկայ էին Ժողովի կանչուած քանիքս անդամները:

Օրակարգի գործադրութեան անցնելէ առաջ, կարդացուեցան անոր հետ առնչութիւն ունեցող երկու պատճառագրներ. անոնցմէ մէկն էր Պատրիարքական Տեղապահ Սրբազան Հօր 6 Յունիս թուակիր գրութիւնը, որով կը ծանուցուէր Ներուսաղեմի Վսեմ. Կառավարչին թէ ամսոյս 7 ին եւ 8 ին Միաբանական Ընդհ. Ժողովը պիտի զբաղէր պատրիարքական ընտրութեան գործով: Ահա այդ գրութիւնը. —

6 Յունիս 1960

Նորին Վսեմութիւն Հասան էլ Քարիպ

Կառավարիչ Ներուսաղեմի եւ Ս. Տեղեաց

Ներուսաղեմ

Ձերդ Վսեմութիւն,

Իբրեւ Տեղապահ Ներուսաղեմի Հայոց Պատրիարքութեան, այսու կուգամք յայտնելու Ձերդ Վսեմութեան թէ սրեւած ենք ընդ փոյր Միաբանական Ընդհ. Ժողով գումարել, ընտրելու համար Ս. Աթոռոյ Պատրիարքը, յաջորդական երկու նիստերով:

Առաջին նիստը տեղի պիտի ունենայ 7 Յունիս 1960 կեսօրէ վերջ ժամը 4 ին, գաղտնի փութակութեամբ կազմելու հինգ թեկնածուներու ցանկը, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան մէջէն:

Երկրորդ նիստը տեղի պիտի ունենայ յաջորդ օրը, ընտրելու համար Առաքելական Աթոռոյ Պատրիարքը, այդ հինգ թեկնածուներու մէջէն:

Հալորդելով սոյն պարագան Ձերդ Վսեմութեան, կը խնդրենք Ձեր ուշադրութիւնն ու մաքսանքը, որպէսզի մեր խորհուրդներն ու որոշումները առաջնորդուին իմաստութեամբ եւ քաջանայեցութեամբ:

Յայտնելով մեր խորին յարգանքները Ձերդ Վսեմութեան,

Մեամբ անձնուիրաբար եւ հաւատարմօրէն

ԵՂԻՇԷԿ ԵՊԱ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

Տեղապահ Ներուսաղեմի Հայոց Պատրիարքութեան

Այս կարդացուեցաւ վերոյիշեալ պատճառագրին ի պատասխան Նորին Վսեմ. Ներուսաղեմի Կառավարչին նամակը, որուն բարգմանութիւնն է հետեւեալը. —

(Թարգմանութիւն)

6 Յունիս 1960

Գերապասիւ

Տ. Եղիշեկ Եպս. Տէրտէրեան

Պատրիարքական Տեղապահ Հայոց

Երուսաղէմ

Կ'ակնարկեմ 6 Յունիս 1960 թուակիր Զեռ գրութեան, որով կը տեղեկացնէ ինծի երկու ժողովներու մասին որոնք պիտի գումարուին Հայոց Վանքին մէջ 1960ի 7 եւ 8 Յունիսին: Կը հաղորդեմ Զեղի թէ արձանագրեցի սոյն տեղեկութիւնը եւ թէ համաձայն եմ որ ժողովները գումարուին յիշեալ օրերուն:

Ընդունեցե՛ք յարգանքներս:

ՀԱՍՈՆ ԷՆ ՔԱԹՈՒՊ

Կառավարիչ Երուսաղէմի

Ապա ձեռնարկուեցաւ պատրիարքական ընտրութեան, եւ ըստ մեր կանոնագրի 20, 21, 22 եւ 23, ընտրուի՛ն յօդուածներու տրուածներէն, կազմուեցաւ նախ հնգանուն ցանկը, ըստ հետեւեալին. —

Գեր. Տ. Եղիշեկ Եպս. Տէրտէրեան	18 փութ
Գեր. Տ. Հայրիկ Եպս. Ասլանեան	15 »
Հոգ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան	14 »
Հոգ. Տ. Մեսրոպ Վրդ. Տեփոյեան	13 »
Հոգ. Տ. Շահէ Վրդ. Անեմեան	16 »

Իսկ յաջորդ օրը, 8 Յունիս 1960ին, կեսօրէ առաջ, համընթաց Միաբան Հայրերու մասնակցութեամբ, Միաբանական Ընդհ. Ժողովը վերստին ի նիստ գումարուեցաւ եւ հրե. գանուն ցանկի վրայէն, գաղտնի փոխարկութեամբ ընտրեց Ս. Աթոռոյս Պատրիարքը, յանձին Գեր. Տ. Եղիշեկ Եպս. Տէրտէրեանի, 18 փութներու բացորձակ մեծամասնութեամբ: Մնացեալ հինգ փոխաններէն չորսը ներմակ եւ մեկը Հոգ. Տ. Շահէ Վարդապետին տրուած էին:

Միաբանութիւնը յանկայա երգեց «Միոնի որդիք զարդիք», մինչ Ս. Պապիւրայ գանգակները կ'աւետեկին Պատրիարքարանի միջանցքներէն ու Եկեղեցւոյ դաշիքը հաւաքուած հաւատացեալ ժողովուրդին ընտրութեան արեւոյսը: Միաբանական Ընդհանուր Ժողովոյ բոլոր անդամները, զխաւառութեամբ Գեր. Տ. Սուրեն Արքեպս. Քեմհանեանի, մօտեցան նորընտիր Պատրիարքին եւ ողջագուրմամբ շնորհաւորեցին զինքը:

Այս բարեբաւար ընտրութեան արդիւնքը հեռագրուեցաւ նախ Նորին Ս. Օծուրին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, եւ ապա նուիրապետական միւս Աթոռներուն եւ Առաջնորդութեան: Որմէ վերջ՝ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովոյ Դիւանը մասնաւոր պատգամագրով մը ընտրութեան արդիւնքը տեղեկացուց Ս. Քալաբիս Վեմ. Կառավարչին, խնդրելով որ հաղորդէ ընտրութեան այս պարագան Յորդանանի Վեհապառ Թագաւորին ի վաւերացում:

Հոս կը դնենք Միաբանական Ուխտի Կանոնագրին բարեփոխեալ եւ Կառավարութեան վաւերացուած վերոյիշեալ յօդուածները, ի մասին պատրիարքական ընտրութեան. —

20. — Երբ Երուսաղէմի պատրիարքը վախճանի, Միաբանութիւնը իր մէջէն Տեղապահ մը կ'ընտրէ եւ Հոգաւոր Կառավարութիւնը կը հաստատէ զայն:

21. — Պատրիարքի վախճանումէն քառասուն օր յետոյ, Տեղապահը նիստի

կը հրաւիրէ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը, որ գաղտնի բուժարկութեամբ պատրիարքական ընտրելիաց հնգանուն ցանկ մը կը պատրաստէ:

22. — Սուրբ Երուսաղէմի Պատրիարք ընտրուելիք անձը գոնէ 35 տարին լրացուցած եւ Միաբանութեան եպիսկոպոսներէն կամ վարդապետներէն պէտք է ըլլայ, միանգամայն Միաբանութենէն զատուած մէկը պէտք չէ ըլլայ: Միաբանութենէն զատուած չնն համարուի որ այն անձերը, որոնք Երուսաղէմի Պատրիարքին հաւանութեամբ ազգային պաշտօններ կը վարեն:

23. — Թաջորդ օրը Տեղապահը երկրորդ նիստի մը կը հրաւիրէ Միաբանական Ընդհանուր Ժողովը, որ այդ ցանկին մէջէն կրօնից, ուսման եւ բարի վարուց նկատմամբ ամենէն աւելի արժանաւորութիւն ունեցող անձը, կ'ընտրէ գաղտնի բուժարկութեամբ եւ բուժից բացարձակ առաւելութեամբ: Ընտրելիաց այս ցուցակէն ղուրս անձի վրայ բուժարկութիւն չի կրնար ըլլալ:

Ընտրութեան արդիւնքը կը հաղորդուի Սուրբ Էջմիածին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, եւ ապա Հոգաւոր Կառավարութեան միջոցաւ կը ներկայացուի Լոնտոն՝ Թագաւոր-Կայսեր հաստատութեան:

ՆՈՐԻՆ ԱՄԵՆ. ԵՂԵՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԷՐԵԱՆԻ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԸՆՏՐՈՒԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ ՊԱՏՐԻԱՐԲԱՐԱՆ ՇՆՈՐՀԱՌՈՒԹԵԱՆ՝ ԵԿՈՂՆԵՐՈՒ ԱՆՈՒԱՆԱՑԱՆԿԸ(*)

Ն. Վ. Երուսաղէմի Կառավարիչը հեռածայնով շնորհաւորեց ընտրութիւնը, վերապահելով իր անձամբ շնորհաւորութիւնը զահակալութեան:

Նորին Ամենապառուսիւն Երուսաղէմի Յուսէպ Մ. Պատրիարք հեռածայնով շնորհաւորեց ընտրութիւնը, վերապահելով իր անձամբ շնորհաւորութիւնը զահակալութեան:

Ճեմակ Հայերը:

Ամմանէն Մօնս. Նահմե, Լասին Պատրիարքարանի ներկայացուցիչը:

Յոյն-Կաթոլիկ Պատր. Ընդհ. Փոխանորդ Արքիմանդիթ Ժիպրայիլ Ապու-Սաասա:

Ղպօց Կեռ. Եպիսկոպոսը՝ Միաբանութեան անդամներով:

Ասորոց Գեռ. Պատրիարքական Փոխանորդը:

Երուսաղէմի Ընդհ. Ոսթիկանապետ Իպրահիմ Պէյ Քիշեան:

Հին Քաղաքի Ոսթիկանապետ Սաբր Գէյ Նազիմ:

Զբօսաւօրչիկներու Գրասենեակի Տնօրէն Լուքի Մուլդապի:

Բերդեմի Քաղաքապետը՝ Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամներով:

Երուսաղէմի եւ Երիւրդի Երեսփոխան Պր. Քեմիլ Արքիմարք:

Շուէսական Հիւպատոսը:

Սրուաղեմի Քաղաքապետը՝ իր Օգնականով:

Քաղաքի Ռաիսօկայանի Տնօրէնը:

Ամմանի Յոյն-Կաթոլիկ Պատրիարքական Փոխանորդ՝ Մօնս. Ասաֆ:

Քաղաքի Մարոնիթներու Եպիսկոպոսը՝ Գեռ. Իլիաս Զիւսք:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի եւ Հ. Ե. Մ.ի վարչական կազմերը:

Քաղաքի Մասօնական Կազմակերպութեան անդամներու խումբը:

Օսար բարձրասիւնան եւ ակաճաւոր դէմքեր:

Զինուորական դէմքեր:

Սաղիմահայ գաղութէն անձնաւորութիւններ:

Ս. Աթուրդ զանազան ճիւղերու Տեսչութիւնները՝ իրենց պաշտօնէրէրէր:

(*) չկայ ուրախ առիթով ստացուած են նաեւ զանազաններէ շնորհաւորական հեռագիրներ եւ նամակներ՝ որոնց պիտի անդրադառնանք Սիոնի յառաջիկայ թիւով:

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի 7 Յունիս 1960 բուսկիր հեռագիրը, Նիւ Մորէն հաշուած եւ ուղղուած Գեր. Յ. Հայրիկ Սպա. Աստանանի ի մասին Ամեն. Յ. Նդիշէ Սպա. Տէրտեանի փիլոնագրկման պատիւը վերցուած ըլլալուն եւ Արժուքեան պատիւը վերահաստատուած ըլլալուն:

Հայրիկ Նպիսկոպոս Ասլանեան

Պատրիարքական Տեղապանի Փոխանորդ

Հայոց Պատրիարքարան, Սրուսաղէմ

Յորդանան

«Առաջնորդուած մեր եկեղեցւոյ եւ մեր նուիրապետական Արքունեւոյ միասնակաւ նուրբան եւ խաղաղութեան ոգիով, ընդառաջելով Սուրբ Արքունիդ Միաբանութեան մեծամասնութեան խնդրանքին, նկատի առնելով մեր լիազօր Սերովքէ Նպիսկոպոս Մանուկեանի 4 Յունիս բուսկիր գեկուցումը եւ իր վերջին երկու մեզ ուղղեալ ամասկներու բովանդակութիւնը, Մենք այսու կը յայտնենք թէ բաւ կը համարենք 1957 Ապրիլի վնիւով Նդիշէ Արեւալիսկոպոսի կախակայումը, վերադարձնելով իրեն Արժուքեան պատիւը: Համոզուած ըլլալով թէ յետ այսու ան իր իմաստուն եւ եղանակեաց գործունեութեամբ պիտի ծառայէ Ս. Արքունիդ եւ մեր եկեղեցւոյ միութեան գերագոյն շահերուն: Կը մաղթենք Նդիշէ Միաբանին եւ Ձեզի արեւասուրբին եւ իր Սուրբ Գործոց յաջողութիւնը:

Ողջունիւ եւ օրհնութեամբ»:

ՎԱՋԳԷՆ ԱՌԱՋԻՆ

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Նիւ Մորէն, Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի 7 Յունիս 1960 բուսկիր հեռագիրը, Ամեն. Յ. Նդիշէ Նպիսկոպոսի Փիլոնը եւ Արժուքեան պատիւը եւ շնորհելու մասին:

Նդիշէ Արեւալ. Տէրտեան

Հայոց Պատրիարքարան, Սրուսաղէմ

Յորդանան

«Առաջնորդուած մեր եկեղեցւոյ եւ մեր նուիրապետական Արքունեւոյ միասնակաւ նուրբան եւ խաղաղութեան ոգիով, ընդառաջելով Սուրբ Արքունիդ Միաբանութեան մեծամասնութեան խնդրանքին, նկատի առնելով մեր լիազօր Սերովքէ Սպա. Մանուկեանի 4 Յունիս բուսկիր գեկուցումը եւ Ձեր վերջին երկու մեզ ուղղեալ նամակներու բովանդակութիւնը, Մենք այսու կը յայտնենք Ձեզ թէ բաւ կը համարենք 1957 Ապրիլի վնիւով Ձեր կախակայումը, վերադարձնելով Ձեզ նաեւ Արժուքեան պատիւը: Համոզուած ըլլալով թէ յետ այսու Ձեր իմաստուն եւ եղանակեաց գործունեութեամբ պիտի ծառայէ Ձեր Սուրբ Արքունիդ եւ մեր եկեղեցւոյ միութեան գերագոյն շահերուն: Կը մաղթենք Ձեզ արեւասուրբին եւ Ձեր սուրբ գործոց յաջողութիւնը: Ողջունիւ եւ օրհնութեամբ»:

ՎԱՋԳԷՆ ԱՌԱՋԻՆ

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

Յունիս 9ին, երբ ստացուեցաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հեռագիրը՝ որ վերջ կը գնէր Նդիշէ Միաբանի պատիւին եւ իրեն կը վերադարձնէր Արժուքիւնը, եկեղեցւոյ զանգակները հնչեցին, ամբողջ Միաբանութիւնը Պատրիարքարան հաւաքուեցաւ եւ Նդիշէ Միաբանը «Հաւաքափառ»ով եկեղեցի իջաւ իր ուխտը կատարելու: Իրապէս սրտագրաւ եւ յուզիչ էր տեսարանը, թէ՛ եկեղեցիին մեջ եւ թէ՛ ի Պատրիարքարան: Նդիշէ Միաբանը յազուանահաւ լացաւ ու լացուց ամբողջ ժողովուրդը, երբ մանաւանդ յայտարարեց թէ ինք կը ներէ բոլորին եւ կը խնդրէ որ ուրիշներն ալ ներեն իրեն, եթէ ինք կամայ կամ ակամայ յանցանքներ գործած է:

(Թարգմանություն Արաբերենէ)

Համար 5240/23

24 Մայիս 1960

Նորին Վեհափառութիւն
Հիւսէյն Թազաուրին
Ամման

Թորդանանի Անկախութեան Տօնին առի-
թով, պատիւ ունիմ խոնարհաբար եւ յար-
գանօք ներկայացնելու Ձերդ Վեհափառու-
թեան իմ եւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանու-
թեան խորին հաւատարմութեան հաւաստիք
եւ շնորհակտութիւն Ձերդ Վեհափառութիւնը
այս ուրախ տօնին առթիւ, մաղթելով Ամենա-
կալին պարգեւելու Ձերդ Վեհափառութեան
երկրորդ, երջանիկ եւ յաղթական տարիներ:

ՀԱՅԻԿ ԵՊՍ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

Պատր. Տեղապահի Փոխանորդ Ս. Արթուր

(Թարգմանություն Արաբերենէ)

Համար 5262 15

4 Յունիս 1960

Նորին Վեհափառութիւն
Հիւսէյն Թազաուր ողբի Թալաի
Ամման

Իմ եւ Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց
Միաբանութեան անունով, պատիւ ունիմ
շնորհակտութիւններս ներկայացնելու Ձերդ
Վեհափառութեան, Գուրպան Պայրամի տօ-
նին առիթով: Կը մաղթեմ որ Տերը անաս-
տան պահէ Հաւիմական Դաւըր, Ձերդ Վե-
հափառութեան յաղթական դրօշին ներքեւ:

ԵՂԻՇԷ ԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

Պատր. Տեղապահ Առաք. Ս. Արթուր
Երուսաղէմի

(Թարգմանություն Անգղերենէ)

Համար 5292 15

9 Յունիս 1960

Նորին Ս. Օծուրիւն
Տ. Տ. Վազգէն Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Առաջնորդարան Հայոց Ամերիկայի
Նիւ Եորք

Մեծ ուրախութեամբ ստացայ Ձերդ Վե-
հափառութեան հեռագիրը, Ամեն. Տ. Եղիշէ
Արքեպիսկոպոսի փիլոնագրկաման վերցուիլը
յայտարարող:

խոնարհաբար եւ յարգանքով իմ եւ Սրբոց
Յակոբեանց Միաբանութեան անունով կը
յայտնեմ երախտագիտութեան զգացումներս,
ինչպէս նաեւ մեր նուիրումը եւ հաւատար-
մութիւնը Ձերդ Վեհափառութեան եւ Մայր
Արթուր: Թող Ամենակալն Աստուած շնորհէ
Ձերդ Վեհափառութեան երկար եւ երջանիկ
տարիներ եւ բարգաւաճութիւն Մայր եկե-
ղեցւոյ:

ՀԱՅԻԿ ԵՊՍ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ

(Թարգմանություն Անգղերենէ)

Համար 5291 15

9 Յունիս 1960

Նորին Ս. Օծուրիւն
Տ. Տ. Վազգէն Ա.
Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց
Առաջնորդարան Հայոց Ամերիկայի
Նիւ Եորք

Մեծ ուրախութեամբ եւ երախտագիտա-
կան զգացումներով ստացայ Ձերդ Ա. Օծու-
րեան հեռագիրը՝ իմ փիլոնագրկաման վե-
րցուիլը հաղորդող: Կը ներկայացնեմ խորին
շնորհակալութիւններս Ձերդ Վեհափառու-
թեան, մաղթելով Ձեզի երկար եւ երջանիկ
կեանք, եւ հաստատութիւն Մայր Արթուր:

ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԷՐԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Կիր. 22 Մայիս. — Եւրոպայի թեմի կաթ. Գատուիրակ Գերշ. Տ. Սերգեյիկ Եպս. Մանուկեան հանդիսաւոր Ս. Գատարազ մատուց Ս. Լեւոնա-կապետաց եկեղեցւոյ մէջ և քահանայ ձեռնադրեց Բարշ. Տիր. Գէորգ Սրկ. Ասգեանը՝ զայն վերադաշելով Տ. Վարազ: Յետ ձեռնադրութեան, Գերշ. Սրբազանը խրատական քարոզ մը խոսեցաւ Նորինձային:

● Դշ. 25 Մայիս. — Վաղուան Լամբարձման տոնին առթիւ, Կէսրէ վերջ ժամը 2ին, Միւրան Լայրեր, Գերշ. Տ. Առողիկ Եպս. զխառութեամբ, ինքնաշարժերով բարձրացան Ձիթնեան լեռ, ուր Լամբարձման սրբատեղւոյն վրայ հառուցուած մեր վրանամատան մէջ պաշտուեցան երեկոյեան ժամերգութիւն և նախատան: Իրկինաղէմին պաշտուեցան Եկեղեցէն և Զեղում, և ապա առաւօտեան ժամերգութիւն: Լանդիսապետն էր Զոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ:

● Եշ. 26 Մայիս. — ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ: Առաւօտեան ժամը 7ին, Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. Ասլանեանի զխառութեամբ, ամբողջ Միւրանեան թիւը ինքնաշարժերով բարձրացաւ Ձիթնեան լեռ և Հըրապիսաւորով մուտք դրածը Լամբարձման սրբատեղին՝ ուր մեր վրանամատան մէջ հանդիսաւոր Ս. Գատարազ մատուց և քարոզեց Գերշ. Տ. Առողիկ Եպս. Ղազարեան, բնարան ունենալով Գնացէք այսօրհետ, աշակերտեցէք զամենայն հեթանոս: Քարոզէն ետք, Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. նախագահեց Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին փոխարութեան տարեգարծին առթիւ կատարուած Հայրապետական Մաղթանքի տարարութեան: Իսկ Ս. Գատարազի աւարտին, Գերշ. Գատարազի Սրբազանը նախագահեց Սրբաւորին առջև կատարուած Անդառտանին:

— Կէսրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ կատարուեցաւ Անդառտան՝ Գերշ. Տ. Առողիկ Եպս. ի հանդիսապետութեամբ:

● Եր. 28 Մայիս. — Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Լամբարձման վերնամատան մէջ: Ժամարան էր Զոգշ. Տ. Անուշահան Վրդ. Զղջնեան:

— Բ. Եղեկազարդի նախատեակը պաշտուեցաւ Ս. Լեւոնապետ: Լանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. Ասլանեան:

● Կիր. 29 Մայիս. — Երկրորդ Ծաղկազարդ: Առաւօտեան ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ և Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Ս. Լեւոնապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Գատարազեց Զոգշ. Տ. Դաւիթ Արշ. Սահակեան:

● Եր. 4 Յունիս. — Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Առաքելոց վերնամատան մէջ: Ժամարան էր Զոգշ. Տ. Գեղամ Արշ.: — Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած Զոգեպաշտեան հանդիսաւոր նախատեակին նախագահեց Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. Ասլանեան:

— Գերշ. Սրբազանը նախագահեց Դան Մայր Տաճարին մէջ դաշտաւած Եկեղեցւոյ և Զիվան արարողութիւններուն:

● Կիր. 5 Յունիս. — Հոգեհոգի Աթոռ: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Գատարազը Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ մատուց Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. Ասլանեան: Կարդացուեցաւ Ոսկերեանի Զոգեպաշտեան ներբողը՝ դերազանցորէն վեհ և ինչի խրատներով լի:

Կէսրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Անդառտանին նախագահեց Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. Ասլանեան:

● Եր. 11 Յունիս. — Է. օր Զոգեպաշտեան: Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Մայրափամբ տաճարին՝ Ս. Զոգեպաշտեան մատուց մէջ:

● Կիր. 12 Յունիս. — Յիւստակ եղիպի մարգարէի Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնատան մատուց մէջ իր անդրանիկ Ս. Գատարազ մատուց նորինձայ Արշ. Տ. Վարազ Բշ. Ասգեան:

— Վաղուան տոնին նախատեակը պաշտուեցաւ Ս. Լեւոնապետ: Լանդիսապետն էր Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. Ասլանեան:

● Բշ. 13 Յունիս. — Ս. Զոգեպաշտեան կատարուեց տոնին առթիւ, Ս. Լեւոնապետաց եկեղեցւոյ մէջ պաշտուած առաւօտեան ժամերգութիւնէն ետք, Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ եկեղեցւոյ աւանդատան՝ Ս. Զոգեպաշտեան մատուց մէջ:

● Ուր. 17 Յունիս. — Նախատեակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս.:

● Եր. 18 Յունիս. — Ս. Գր. Լուսաւորչի եղի վիրապէս տոնին առթիւ, Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի աւանդատան մէջ, Ս. Լուսաւորչի սեղանին վրայ:

— Լանդիսաւոր նախատեակին ի Ս. Յակոբ նախագահեց Ամեն. բնարան Ս. Գատարազ Տ. Եղիշ Արքեպս.: Ըստ սովորութեան, նախատեակէն ետք երգուեցաւ Հէր ողորմես:

● Կիր. 19 Յունիս. — Տոմ Կարողիկէ Եկեղեցւոյ Ս. Էջմիածնի: Լանդիսաւոր Ս. Գատարազը Մայր Տաճարի Առաջ Սեղանին վրայ մատուց Զոգշ. Տ. Օհան Արշ. Գապագեան: Ս. Էջմիածնի խորհուրդին շուրջ քարոզեց Գերշ. Տ. Նորայր Եպս. Գոգարեան: Քարոզէն ետք, Ամեն. բնարան Ս. Գատարազ Լայրը նախագահեց Լայրապետական Մաղթանքի արարողութեան:

● Կիր. 26 Յունիս. — Ս. Գատարազ մատուցուեցաւ Ս. Յարութեան, մեր վերնամատան մէջ: Ժամարան էր Զոգշ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բապուհեան: Ս. Գատարազ մատուցութեան մատուց, մէջ ժամ տեւողութեամբ, ձայնափութուեցաւ Յորգեանի ռատիոկայանէն, որուն թիւքէին Գատր. Փաթ. Գերշ. Տ. Լայրիկ Եպս. քարոզեց, բնարան ունենալով Ռիզ եկի պաշտած առնուլ աշխատելու, ներկայացնելով զՔրիստոս իբրև տիպար անձնազոհութեան ու խոնարհութեան:

ՊԼԵՏՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Ուր. 20 Մայիս. — Առաւօտեան ժամը 11ին, Ամմանի լատինաց Գատր. ֆոխանորդ Գերշ. Նիրմէ Ամման այցելեց Գատրիարքարան:

● Դշ. 25 Մայիս. — Յորգանանի Անկախութեան Ներք տարեգրքի բարեբաւարի առիթով, զաշտակութեան նախարարի հրահրին ընդաւալելով, Խառնի մէջ կատարուած զինուորական մեծ տոգանքին ներկայ գտնուեցաւ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո. Աւանեան, ընկերակցութեամբ Հոգշ. Տ. Օնան Արղ. Գաղապետին:

— Գրիշեռան ժամը 3ին, Գերշ. Սրբազանն ու Հոգշ. Հայրը ներկայ գտնուեցան Նոյն առիթով, Զարքայի Սպայակոյտի ակումբին մէջ, ի պատիւ Ն. Վ. Թաղաւորին տրուած ընթերցին:

● Ուր. 27 Մայիս. — Առաւօտեան, Եւրոպայի թեմի կաթ. Գատուիրակ Գերշ. Տ. Սիրուրէ Եպո. Մանուկեան, որ ժամայ 10ին ժամանած էր Ս. Աթոռ, վերադարձաւ իր պաշտօնավայրը՝ Փարիզ:

● Եշ. 2 Յունիս. — Քաղաքիս Իտալական Հիւպատոսի հրահրին ընդաւալելով, Իտալիոյ պաղպիւն տունին առիթով տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո. Աւանեան, ընկերակցութեամբ Հոգշ. Տ. Օնան Արղ. Գաղապետին և Տիար Կարպիս Հինգլեանի:

● Ուր. 3 Յունիս. — Առաւօտեան ժամը 11ին, Պէրսեթէն օգային գծով Ս. Աթոռ ժամանեց Հոգշ. Տ. Շահէ Վրդ. Անէմեան:

— Ժամ մը ետք, յանուն քաղաքիս Յունաց Ամեն Ս. Գատրիարքին, Գատր. ֆոխանորդ Գերշ. Տ. Աթեւակոստ Արքեպոս, ընկերակցութեամբ Գրիշեռան Բարձրանորթի Ստեփանի և Բեթանիոյ Տեառին, ինչպէս նաև Առաջ-Գատուար Գր. Զօրք Ստեփան, Գատրիարքարան գալով, իր խղակցութիւնը յայտնեց Նորին Գերաշնորհութեան Եղիշէ Եպո. Տէրտէրեանի, Վանք վերադարձած և Տեղապահական պաշտօնին մէջ վերահաստատուած ըլլալուն առիթով:

● Եր. 4 Յունիս. — Իտալաց Գուրպան պայրամի (Ողջակէղի) տունին առիթով, առաւօտեան ժամը 8.15ին, Գերշ. Տեղապահ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո. Աւանեանի, Հոգշ. Տ. Օնան Արղ. Գաղապետին և Տիար Կարպիս Հինգլեանի, ընտրուածութեան գնաց Երաւազէմ վանքի, Կառավարչին՝ Կառավարչատան մէջ, որմէ յետոյ Նոյն խումբը այցելեց Վանք. Միաֆիլին, Վանք. Ոստիկանական Հրամանատարին, Վանք. Քաղաքապետին և Սէուտական Արարիոյ Ընդհ. Հիւպատոսին:

— Գատ. Տեորէն Ժողով, իր անդամներին խառնի մէջ, Նիկատի առնելով Հոգշ. Տ. Շահէ Վրդ. Անէմեանի խնդրանքը Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան անդամակցելու, ընդունեց զինք ի շարք Ս. Աթոռոյ Միաբանութեան:

● Դշ. 8 Յունիս. — Գատրիարքական ընտրութեան անմիջապէս վերջ, Միար. Ընդհ. Ժողովի Դիւանը տեղեկագրով մը փութաց Կառավարչատուն՝ Վանք. Կառավարչին հաղորդելու ընտրութեան արդիւնքը և խնդրելու անոր արքայական վաւերացումը:

● Եշ. 9 Յունիս. — Դպտոց Եպիսկոպոսարանի տունին առիթով, Դպտոց Գերշ. Եպո. Ի Կողմէ, Իրենց Եպիսկոպոսարանին մէջ տարքուած հաշկերոյթին ներկայ եղան Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո. և Հոգշ. Տ. Օնան Արղայ:

● Եր. 11 Յունիս. — Կէօթէ վերջ ժամը 6ին, Բրիտանական Ընդհ. Հիւպատոսարանի մէջ, Ան. Ղլիյ Ն. Վ. Էլիշապէթ Բ. Թագուհիի ծննդեան տարեգրքի առիթով տարքուած թէյասեղանին ներկայ եղան Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո., Հոգշ. Տ. Օնան Արղ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Կր. 12 Յունիս. — Կէօթէ վերջ ժամը 4ին, Գերշ. Տ. Նորայր Եպո. Պողոսեանի Նախագահութեամբ, Ժանգ. Վարժարանի մարզապաշտին վրայ կատարուեցաւ Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի տարեկան Դաշտանդէսը՝ որու աւարտին Գերշ. Սրբազանը բաժնիներով ու մտաւաներով պարգիւ տարեց յաջող մարզիկները:

● Ուր. 24 Յունիս. — Եւրոպացւոց Ս. Յովհ. Միքայիլ ծննդեան տունին առիթով, քաղաքիս Ալլիք ձօնը ակնաբուժարանի տնօրէնութեան կողմէ տրուած թէյասեղանին ներկայ գտնուեցան Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո., Հոգշ. Տ. Օնան Արղ. և Տիար Կարպիս Հինգլեան:

● Եր. 25 Յունիս. — Քաղաքիս Հանրապետ Բարօրութեանց ենթակայ բարեկամատակ կազմակերպութեանց կողմէ, Սիյէմա Դուռտի մէջ, Ն. Վեհ. Թագաւորի հովանաւորութեամբ և Վանք. Բարօրութեանց Նախարարին Նախագահութեամբ տրուած հաւաքոյթին ներկայ եղան Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո., Հոգշ. Տ. Օնան Արղ. և Տիար Կ. Հինգլեան:

● Դշ. 28 Յունիս. — Կէօթէ վերջ ժամը 3ին, Գերշ. Տ. Հայրիկ Եպո. Աւանեան և Կալուածոց Տեառը Հոգշ. Տ. Յուսիկ Արղ. Գաղապետին մեկնեցան Նոր Երուսաղէմ, Գատրիարքարանի կալուածներէն և վարչական գործերու կարգադրման համար և վերադարձան երկու օրեր ետք:

● Դշ. 29 Յունիս. — Կէօթէ վերջ, քաղաքիս Զինուորական Թղտնութեան 3րդ պահակախումբի կողմէ, Եշիթ-ձարահի քաղաքապետարանի կալուտին վրայ տարքուած զինուորական հանդէսին անոր յաջորդող թէյասեղանին ներկայ գտնուեցաւ Հոգշ. Տ. Յակոբ Վրդ. Վարդանեան, ընկերակցութեամբ Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Օնան Արղայ:

ՊԵՏՏՈՆԵՐՈՒ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատ. Տնօրէն ժողովոյ որոշումով, հետեւեալ վարչական փոփոխութիւնները կատարուեցան Վանքէն ներս անցնող ամսուան ընթացքին. —

Գերշ. Տ. Ասողիկ Եղս.ի տեղ ժառնգ. վարժարանի և Ընթարարանի Տեսուչ նշանակուեցաւ Շողշ. Տ. Յակոբ Վրդ. վարդանեանը, իսկ Շողշ. Տ. Վրթանէն Արդ.ի տեղ, վարժարանին փոխ Տեսուչ կարգուեցաւ Շողշ. Տ. Գեղամ Արդ. Զաքարեանը, որ միաժամանակ պիտի վարէ Պարենաւորման Զանձնախումբի Առնեապետի և Հանդերձապետի պաշտօնները:

Շողշ. Տ. Լեւոն Արեղայի տեղ Ս. Յարութեան Տանարի Տեսուչ կարգուեցաւ Շողշ. Տ. Ժիրայր Արդ. Թաշեանը:

Շողշ. Տ. Մամբրէ Վրդ. Մարգարեանի տեղ, Բնիկներէն Ս. Մենդեան վանուց Տեսուչ նշանակուեցաւ Շողշ. Տ. Մեհրապ Վրդ. Տեփոյեանը:

Շողշ. Տ. Հայկապետ Վրդ.ի տեղ, Ս. Աստուածածնայ Տանարի Տեսուչ նշանակուեցաւ Շողշ. Տ. Յուսիկ Արդ. Պալատեանը, որ միաժամանակ կը վարէ Կառնածոց Տեսչութեան պաշտօնը:

Դարձեալ Շողշ. Տ. Հայկապետ Վրդ.ի տեղ, Ս. Աթոռոյ Մատակարարի պաշտօնը յանձնուեցաւ Շողշ. Տ. Արշակ Արդ. Խաչատուրեանի:

Շողշ. Տ. Յուսիկ Արեղայի տեղ, Ս. Աթոռոյ Աւագ Թարգմանի պաշտօնին կանչուեցաւ Շողշ. Տ. Օնան Արդ. Գապագեանը:

Շողշ. Տ. Դա. ի թ Արդ. Սահակեանի տեղ, Ս. Աթոռոյ Կիւլպիկեան Մտնեալարանի տեսուչ նշանակուեցաւ Շողշ. Տ. Անուշաւան Վրդ. Զրդ. Ղանեանը՝ որ միեւնոյն ատեն կը վարէ Ս. Հրեշտակապետաց վանքի տեսչութիւնը:

Դարձեալ Շողշ. Տ. Դա. ի թ Արդ.ի տեղ, Տպարանի տեսչութիւնը տրուեցաւ Շողշ. Տ. Վրթանէն Արդ. Գալաքեանի:

Դարատան և Մամատան վերահսկողի պաշտօնները տրուեցան Շողշ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեանի:

Ս. Տեղեաց Դիւանի անդամներ նշանակուեցան Շողշ. Տ. Գիրսեղ Վրդ. Գարիկեանը, Շողշ. Տ. Ներսէս Վրդ. Բապուճեանը և Շողշ. Տ. Օնան Արդ. Գապագեանը:

Սխմն ամսագրի Խմբագրական Մարմինը վերակազմուեցաւ ըստ հետեւեալին. — Ամեն. Տ. Եղիշէ Արեղայ., Շողշ. Տ. Յակոբ և Շողշ. Տ. Անուշաւան վարդապետներ և Շողշ. Տ. Վրթանէն Արդ.:

Իսկ Հակահշուշտ Մարմնի անդամներ նշանակուեցան Շողշ. Տ. Յակոբ Արդ. վարդանեան և Շողշ. Տ. Դա. ի թ Արդ. Սահակեանը:

ԵՆՈՐՀԱՌԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

27 Յունիսի երկուշաբթի օրը, Ամեն. Ընթեալ Սրբ. Պատրիարք Հայրը, Պատրիարքարանի դանիինի մէջ, ի ներկայութեան Միաբանութեան անդամներուն, լաւօրհայեալ եւ ծաղկեալ իլիկոն կեղու արտօնութիւն առաւ Ս. Ուխիս Միաբաններէն Շողշ. Տ. Միւսապ Վրդ. Տեփոյեանի, Շողշ. Տ. Մաշտոց Վրդ. Բարիլուսեանի, Շողշ. Տ. Դեղորգ Վրդ. Նազարեանի, Շողշ. Տ. Ներսիս Վրդ. Բապուճեանի եւ Շողշ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուրի, ի զեմահատութիւն անոնց անձնուէր ծառայութեանց Ս. Արտէն Ենթ, եւ Վահագնաշինով օրհնեց շնորհակալներ:

Սխմն այս առթիւ կը բերէ իր շնորհաւորութիւնները յիշեալ Հոգ. Հայրերուն, մաղթելով բոլորին արդիւնաւոր գործունէութիւն:

«ՍԻՈՒՆ»Ի ԽՄԲԱՎՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ ՄՍՏԵՆԱԿԱՐԱՐԱՆԸ ԵՆՈՐՀԱՌԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՄԲ ՍՍԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻԵԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անթիլիանէն՝ Տ. Մարտոս Արդ. Հափաճեան կը նուիրէ. —

ա) Սա. յոյ (1930) — Կաթողիկոսութեան Հայոց Կիւլիկոյ:

բ) Աստուածաճնչական ձառու Ընթերցուածներ — 1960:

Իսթանպուլէն՝ Վ. Հինդլեան կը նուիրէ. —

ա) Մաթօֆ Մարդոց Մօս — հետեւողութեամբ Յ. Թ. Հինդլեանի:

բ) Նոր Կարոցի Կեանքը 1950—52 ին. Իսթանպուլ, 1952, էջ 88:

գ) Յուստան Յ. Թ. Հինդլեանի 64 ամեայ Յոբելեանի — Իսթանպուլ, 1946:

դ) 25 Տարուան Կեանք մը — Յ. Թ. Հինդլեանի Կ. Պոլիս, 1934, էջ 252:

ե) Յ. Թ. Հինդլեան (1866—1950), Իսթանպուլ, 1951, էջ 96:

Տօլարի Համար (Թատր. 4 արար) — Լեւոն Մարտիրոսեան, Հրատ. և Նուէր Կ. Տօնիկեան Գրատան, Պէյրուս, 1959, էջ 160:

Արմենակ Աբրիկեան (Ուսուցչութեան 45 ամեայ Յորիւնարին առթիւ) — Նուէր Տիկիւն Ա. Իսթանպուլեանէ, Իսթանպուլ, 1959, էջ 39:

Երևանի Bible House-էն ստացանք.

Մէլիքի ձօնն եւ իր Ս. Իրիկն Պատմութիւնը (հայերէն եւ անգլիերէն) - Անգլիերէնէ թարգմ.
Յ. Մ. Ապաճեան: Պէյրուսթ, 1959, էջ 97.

Կենսագրական Ակնարկ Գեոր. Հ. Հմայեակ Մ. Վ. Համբարեանի (Իրական եւ ստուգական
45ամեայ Թարգմանի առթիւ) - Թօփօ (Յ. Աճէմեան): Նուէր ըստ գերեզման: Ինթան-
պուլ, 1947, էջ 39.

Ընդարձակ Բառարան Արաբ-Հայերէն - Հրատ. եւ Նուէր «Մշակ» Մատենաշարի: Պէյ-
նսենուս Տարեկիւր - (Է. Տարի, 1960) - Կարօ Դէորդեան (նւրտ.): Պէյրուսթ, 1959, էջ 643.
Միւրաթս կամ Հաւանայի Սեւ Սոխակը - Աւ. Հերշեմպախ: Թարգմ. Հ. Ռաֆայէլ Քո-
նան (նուիրատու): Պէյրուսթ, Հայ Կաթող. Տպարան, 1959, էջ 200.

Վիեննական Միսիթարեան Վարժարան - Հազմիէ, Պէյրուսթ, էջ 8: Նուէր ըստ գերեզման:
Քալաֆալուրուքեան Դասեր - Հ. Ռ. Քոնան (նուիրատու): Պէյրուսթ, էջ 395. [էջ 258:
Յաւանաստեան Քոնանայագեան Լեւոնեան Հայ Վարժարանի (1883-1958) - Վեհիակ, 1958,
ժողովրդական Տարեկիւր (25րդ. Տարի, 1960) - Սահակ Միսիթարեան (նուիրատու):
Ինթանպուլ, էջ 49.

Աստուծոյ Ժամբան (Բանաստեղծութիւններ) - Թորոս Թորոսեան (նուիրատու): Պէյրուսթ,
Բրգիկի Նախաձեռնող Առաքելը - Մեարտի Մ. Վրդ. Թերզեան (նւրտ.): Պէյրուսթ, 1959, էջ 70:
Շիրակ Սեպարան Թիւ 6 - Պէյրուսթ, 1960, էջ 160. Նուէր «Երազման»:

Քիմական Քրիստոնեութիւն - Վեր. Ճան Ռ. Սթոք, Թարգմ. Վեր. Յ. Ս. Սաղբրեան:
Նուէր Քրիստ. Ջանից Միւրթեան: Պէյրուսթ, 1959, էջ 180. [1959, էջ 510.

Աւաղակապեթ - Արմէն Շիտանեան: Հրատ. եւ Նուէր Կ. Տօնիկեան Գրատան, Պէյրուսթ,
Յեղասպանութիւնը Խորհրդ. Մարտիկներ Ներս - Թարգմ. Եղիշէ Մանուկեան: Պէյրուսթ,
Հայկական Պատերու Մեկոյ - 13 Մայիս 1956: Պէյրուսթ, 1956. [էջ 159.

Անորոշութեան եւ Մասամբ Նորին (Վէպ) - Դէորդ Աճէմեան (նուիրատու): Օրինակ
մըն ալ Նուէր Զօրապ Թ. Պիտրոսեան: Պէյրուսթ, 1959, էջ 177. [էջ 125.

Հայրենի Նվազարուն - Դանիթ Շահաճեան (նուիրատու): Երեմեան, Հայպետարան, 1959,
Գոհարներ Պարզ Տուփերու Մեզ - Հրանդ Ապաճեան (նւրտ.): Պ. Արէս, 1959, էջ 300.
Պատմութիւն Քեօրէ Իւլիին - Յարութիւն Ռ. Շապուհեան (նուիրատու): էջ 192.

Յարգանք Տառնանակիին - Հրատ. Թաւարդայի Ազգ. Սահակեան Վարժարանի Ուսում-
նասիրաց Միւրթեան Կեդրոնական Վարչութեան: Իւլիին, 1919: Աշխատասիրից
Թորոս Մատաղճեան (նուիրատու): Երթալօ, 1919, էջ 104.

Նոր Թմարգա - (Մարտ 1940): Նուէր Թորոս Մատաղճեանէ:

Տեօր-Սօրի Հերոսամարտ (1919-1921) - Ս. Մազաճեան (նւրտ.): Պէյրուսթ, 1959, էջ 47:
Թիւերու Առաջին Իրիւր (Կոկոն դասարանի համար) - Յ. Ալլադեան եւ Կ. Եսայեան:
Պէյրուսթ, 1959, էջ 80.

Հայ Ազգային Ողին Մեր Ներկայ Աշխարհաբարին Մեզ - Լիոն Մօզեան: Նուէր ՏԿ. Մօզ-
եան: Փարիզ, 1960, էջ 82. [էջ 115.

Աստուծոյ մը Ողիսականը - Հեղինակ եւ նւրտ. Նոյն ըստ Նախորդին: Պոսթըն, 1958,
Թէրեանէն ՏԿ. Արաքս Մակարեան կը նուիրէ Հայպետարանի հետեւեղ Հրապարակները. -
ա) Դրուագներ Հայ Ազատագրական Մեքի Պատմութեան (Դիրք Ա.) - Սշոտ Սոփան-
ը) Իրերի Մագումը - Թու. Լիպա: 1957, էջ 460. [Երեմեան, 1957, էջ 523.

գ) Բճանական Տեսութիւն Հայ Ժողովրդի Պատմութեան (Հատոր Բ., Մասն Ա.) - Յա-
կոբ Մանանդեան: 1957, էջ 456.

դ) Խաչակիրներ (Վէպ) - Հ. Սեդիկիւր, 1957, էջ 770.

ե) Խաչաճուր Աբովեանի եւ Աբովեանի մը - Ար. Մարգարեան, 1958, էջ 197.

զ) Մ. Նալբանդեանի Լեզուակրիական Գործունէութիւնը - Ա. Մարգարեան: 1957,

է) Իրիւրի Նալբանդեան - Վաւերագրերի ժողովածու: 1956, էջ 390. [էջ 265.

ը) Միւր. Նալբանդեանի Կեանքի եւ Գործունէութեան Տարեկարգութիւնը - Ա. Մ. Ին-
ճիկեան: 1954, էջ 398.

թ) Մանր Ժամանակագրութիւններ 13-18րդ. Գար (Հատոր Բ.) - Կազմից Վ. Ա.
Յակոբեան: 1956, էջ 683.

DIVINES AMOURS (Poèmes) - Yane Sevac (donor). Paris, 1940, pp. 95.
 POEMES PARISIENNES - Yane Sevac (donor). 1957, pp. 24.
 THE ARMENIAN APOSTOLIC CHURCH - Krikor A. Sarafian (presented by the author). Fresno, 1959, pp. 131. [geles, California.
 PERMANENT MEMORIALS - For St. James Armenian Apostolic Church of Los Angeles, California.
 GUIDE TO THE WEST BANK OF JORDAN - Gh. J. H. Jahshan & Maheeba A. Jahshan (presented by the authors). Jerusalem, Franciscan Press, 1959, pp. 95.
 PROGRESS REPORT (1909-1959) - London County Council Staff Association. 1959, [pp. 128.
 REPORT ON CHINA'S 1959 ECONOMIC PLAN - Pp. 15.
 THE CHINESE-INDIAN BORDER ISSUE - Documents & Facts. Nov. 1959. Pp. 19.
 THE DIGEST (1957-58, Vol. IV.) - Sixth & Seventh Annual Study Seminars. Silver Bay, Lake George, New York. Presented by AACCA.
 10th ANNUAL ASSEMBLY OF THE ACYOA OF CALIFORNIA - Fresno, 1959.
 THE BOOK COLLECTOR - Autumn 1959. John F. Fleming. New York, pp. 233 to 351. London, 1959.
 LITTERATURE ARMENIENNE - F. Feydit (présenté par lui). Extrait de l'Encyclopédie Clarté. Paris, 1958, pp. 12.
 TREASURES OF WISDOM - Jack Madaghian. Նուէր Թորոս Մատաղ ճեպնէ:
 SACRED THEMES - Jack Madaghian. Racine, pp. 47. Նուէր ըստ վերնոյն:
 BIBLE DOCTRINE. Նուէր ըստ վերնոյն:
 (Եւրոպական)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԵՆ

ՄԱՅՐ ՅՈՒՅԱԿ ՉԵՌԱԳՐԱՆ ՄՐՔՈՑ ՅԱԿՈՐԵԱՆՑ

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

Կազմեց՝ ՆՈՐԱՅՐ ԵՊՍ. ՊՈՂԱՐԵԱՆ

Էջ ԺԶ + 331, գոյգ սիւնակ

Գին 1 Սփրիլից

ԵՂԻՇԷ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ԴՈՒՐԵԱՆ

ԸՆԹԱՅՔ Ի ԳՐՈՑ ՔԱՐԲԱՌ

Առաջին Տարի, Ժ. Տպագրութիւն

Էջ՝ 100

Գին՝ 150 Ֆիլս

ԱՆԱՀԻՑ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ (1959)

Անահիտ Գրական Մրցանակի Յանձնախումբը, քննելէ յետոյ 1959ի ընթացքին հրատարակուած հայերէն գրական երկերը, իր 28 Մայիս 1960ի նիստին որոշեց այս տարուան մրցանակը յատկացնել Եղ. Տարօնեանին, իր «ՀԱՄԱՍՓՈՒԹ» հատորին համար:

ԱՆԱՀԻՑ Մրցանակի Յանձնախումբ